

rodů: vojenskou službu pro římský stát (být součástí hunské říše bylo nedobrovolnou a málo atraktivní variantou). Gótské skupiny působily v různých dobách jako spojenecké, poloautonomní skupiny uvnitř římského vojska: Tervingové a Greutungové po roce 382, někteří z Radagaisových stoupců po roce 405/6, thráctí *foederati* v polovině 5. století. Podmínky se lišily, a některé z těchto skupin sloužily déle než jiné. Thráctí Gótové sloužili možná Konstantinopoli po dvě generace. Velká většina jednotlivců v těchto skupinách však dala nakonec přednost „gótské volbě“ před působením v římské armádě. Proč si tak počínali, je sporné. Některí z nich, zvláště bývalí Radagaisovi stoupcí, byli vypuzeni masakry, které následovaly po Stilichonově pádu. Thráctí Gótové zase možná cítili, že vzestup Isaurů snižuje vyhlídky na další výhodnou službu. Na druhé straně mohlo být přitažlivé i přímočaré prosazování gótské identity, zvláště v případech thráckých Gótů, jimž se nyní otevřela příležitost vytvořit spolu s panonskými Góty mnohem mocnější seskupení.

Když se pak tyto Gótové zmocnili Itálie, byli ve své většině připraveni za svou identitu zemřít. Theodorich opatřil své království, jak jsme viděli, fasádou *romanitas* a někteří Gótové byli ochotni vzdát se rychle a lehce Justinianovým silám. Zpravidla však urputně bojovali celá léta, aniž by se zřekli své politické suverenity výměnou za udržení italských statků, což mohli snadno učinit v roce 540. Dali přednost dalšímu boji, i když Byzantinci hodlali uznat většinu gótských ekonomických zisků (viz 8. kapitola). Tento vývoj událostí přinejmenším naznačuje, že mezi italskými Góty z kasty svobodných působila skupinová hrdost a solidarita způsobem přesahujícím přímočarou hmotnou kalkulaci. Čtyři zdánlivě malé a beznadějné revolty proti Rekkaredovi vyvolané jeho konverzí ke katolictví by rovněž mohly spadat do této kategorie.

Podobnému závěru nasvědčují i některé další zprávy. Roku 479 se Gót zvaný Sidimund vzdal dobře započaté kariéry ve východořímské říši, aby spojil svůj osud s Theodorichem Amalem, jehož pozice tehdy zdaleka nebyla pevná. Sidimund si vyzkoušel římskou volbu a měl přitom dokonce úspěch, získal majetek v oblasti Epidamnu, ale nakonec se rozhodl prosazovat svou gótskou identitu. Sidimundovu volbu by bylo možno vyvážit rozhodnutím jiných Gótů, kteří se stali římskými

důstojníky a dokonce bojovali proti svým krajanům. Za všechny jmenujme alespoň Sara a Vetericha (pokud byl Gótem).⁶⁾ Ale mnozí z těchto „jiných Gótů“ byli poraženými kandidáty na vůdcovství: stali se Římany, protože již nemohli žít v gótském světě.

Ještě jedna událost ilustruje potíže, na něž narážíme při hodnocení gótské etnicity. Koncem roku 400 nebo počátkem roku 401 si Gainas, římský vojevůdce gótského původu, uvědomil, že v politické struktuře východořímské říše pro něj již není místa. Rozhodl se proto uprchnout na sever od Dunaje. Předtím, než opustil římské území, zabili jeho gótské stoupcí zbývající římské přívržence. Byl to zmatený případ. Gainas sám by dal přednost být Římanem, ale to již nešlo. Jeho stoupcí se asi neocitli v takovém nebezpečí, protože by je zřejmě Konstantinopol omilostnila, zvláště kdyby například vydali svého vůdce. Římané kolem Gainy byli možná podezříváni, že chovají podobné úmysly a proto byli zavražděni. Za těchto velmi zvláštních (a krajních) okolností ohrozili Římané solidaritu skupiny, ale Gótové se rozhodli zůstat pospolu.⁷⁾

Pokud je k dispozici málo pramenů a otázky jsou komplikované, hledají historikové oporu tam, kde mají pevnou půdu pod nohama. To však může vést k opomíjení problémů, které prameny ponechávají otevřené. Nelze sice *dokázat*, že gótská etnicita omezovala individuální volbu, přinejmenším pokud jde o elitní kastu svobodných, ale to je v zásadě bezvýznamné. Vzhledem k obecnému nedostatku biografických informací z první ruky tomu sotva může být jinak. V daném kontextu však stojí za povšimnutí, že některé z pramenů omezující roli gótské etnicity *nevylučují*. Nejmenší společný jmenovatel, s nímž všichni souhlasí, je nejsnadnějším východiskem pro argumentaci, přesto však může být zavádějící. Na základě mnoha náznaků se tedy domnívám, že „gótská identita“ byla silnější, než by odpovídalo absolutnímu minimu, nutnému k vysvětlení gótských dějin.

Symboly a mechanismy

Věci jsou ještě komplikovanější, budeme-li se zabývat symboly, které snad vyjadřovaly gótskou etnicitu. Lze mluvit o nějakých zvlátnostech v životní praxi a obyčejích, jež v určitých obdobích Góty odlišovaly?

A které by to pak byly? Musíme mít na paměti dva body. Za prvé, není důvod předpokládat, že se tytéž symboly používaly po celou dobu, kdy naše prameny dosvědčují existenci Gótů. Nemusíme hledat neměnné kulturní konstanty, abychom prokázali existenci Gótů jakožto historicky kontinuální entity. Za druhé, a to vysvětluje, proč tomu tak je, význam nemají samotné zvláštnosti, ale reakce jednotlivců na ně. Identita je vnitřní stav mysli, který lze vyjádřit pomocí objektů, norem, nebo zvláštních způsobů počínání. Ty mohou být více či méně vědomě použity jako symboly, a s měnícími se okolnostmi se nevědomě symboly mohou rozvinout ve vědomé. Ale ve všech případech jsou symboly *výsledkem* a ne *příčinou* jakéhokoli vědomí svébytné identity. Zvláštnosti mohou symbolizovat a vyjadřovat identitu, ale identita nemůže být omezena na evidenci rozdílů mezi skupinami. V určitých souvislostech mohou rozdíly dokonce zmizet, ale vědomí svébytnosti zůstává (viz kapitola Gótský problém).

Pro nejranější období gótské historie v 1. a 2. století máme k dispozici pouze archeologické doklady. Populace wielbarské kultury na jižních březích Baltu vykazuje dva výrazné rysy: pohřební ritus a ženské oblékání (viz 1. kapitola). I když oba patří k specifickým kulturním prvkům, přesto patrně neodlišovaly Góty jako takové, protože ti byli na území wielbarské kultury pouze jednou složkou populace. To ovšem neznamená, že specifická gótská identita nebyla vyjádřena nějakým jiným způsobem, který zatím nedokážeme odhalit.

Archeologické doklady z doby stěhování národů a následnických států poskytují pravděpodobnější symboly gótské etnicity. V černjachovské kultuře se udržovala, byť v menším rozsahu, tendence k birituálnímu pohřbívání, příznačná pro wielbarskou kulturu. Zdá se však, že pohřební ritus obecně směřoval k ukládání nespálených těl, což je téma, které čeká na detailní zpracování. Zbraně se v gótských hrobech většinou neobjevují, a to ani v jižním Rusku, ani v následnických státech (alespoň nebyly nalezeny v identifikovaných gótských hrobech ve Španělsku a Itálii). Tyto zvyklosti tak mohly být, nebo se staly pro gótskou identitu příznačné,⁹⁾ ale je zde ještě mnoho bílých míst, zvláště pokud jde o situaci v 5. století v Akvitánii, aby se dal udělat jednoznačný závěr.

Jiné rysy archeologických nálezů nám mohou poskytnout další zachytné body. Velmi zajímavý je výskyt hřebenů v nálezech černjachovské kultury ze 4. století. Nebyly zřejmě příznačným prvkem starších archeologických kultur při okrajích Karpat, v hrobech černjachovské kultury jsou však hojně nalézány.⁹⁾ Úprava vlasů byla někdy charakteristickým znakem germánských skupin – nejznámějším příkladem je svěbský uzel (Tacitus, *Germánie* 38). To naznačuje, zvláště vzhledem k zajímavým dokladům o výrobě černjachovských hřebenů (viz níže), že i samotné hřebeny mohly být významnými symboly. Rovněž užívání určitých typů závěsků bylo patrně přeneseno od Baltu až k břehům Černého moře.

Jistý význam mohl mít i styl ženského oblékání. Jak jsme viděli, nošení dvojice spon, příznačné pro wielbarskou kulturu, se objevuje i v prostředí černjachovské populace. Tento zvyk se později rozšířil u germánských skupin pod hunskou nadvládou, konkrétně v kulturním okruhu tzv. podunajského stylu 5. století. V hunské říši bylo proto užívání dvojice spon příliš obecné, než aby mohlo znamenat něco specifického. Jinou otázkou jsou archeologické doklady z vizigótského Španělska. Zhruba od roku 480–500 pohřbívala menší část populace zemřelé ženy v germánském, podunajském stylu. Tento obyčej přetrvával v určitých oblastech na severu poloostrova po většinu následujícího století. Jakkoli to nelze tvrdit s naprostou jistotou, zmíněnou skupinu patrně tvořili přistěhovalí Gótové a jejich potomci (viz 6. kapitola).

I když podunajský styl ženského odívání nebyl ve srovnání s jinými příliš specifický, výrazně se odlišoval od hispanořímského způsobu oblékání. Nová složka společenské elity na poloostrově se zřejmě rozhodla zdůraznit svůj gótský původ v odívání – byť možná jen pro ceremoniální účely pohřbu –, protože příslušnost k imigrantské skupině zakládala nárok na pozemkový majetek a sociální výlučnost.

V ostrogótské Itálii mohly probíhat podobné trendy, ale archeologické doklady, které by svědčily o viditelných rozdílech, jsou mnohem méně zřetelné. Celkem bylo nalezeno pouze 126 hrobů nějak spojených s Góty, přičemž tzv. řadová pohřebiště nejsou z Itálie známa.¹⁰⁾ Pro to může být důvod. Slabší prosazování etnika bylo v souladu s prezen-

tací Theodorichovy vlády jako pokračování římské říše a jeden z výnosů obsažených v *Rozmanitostech* (IV 34) výslovně nařizoval Theodorichovým úředníkům vymáhat cennosti ukládané do hrobů. Rozkaz byl ospravedlněn čistě pragmaticky, ale to nemusela být Theodorichova skutečná motivace. Oděv byl u italských Gótů výrazem společenského postavení. Například soutěživé oblékání manželek Ildibalda a Uraise vehnalo prý tyto muže do bratrovražedného boje (Prokopios, *Války* VII 1, 40). Pak by bylo možné chápat Theodorichův příkaz jako snahu omezit rivalské předvádění některých jeho výše postavených poddaných. Zda bylo oblékání v Itálii také symbolem etnicity, je méně jasné.

V různých momentech je tedy po ruce množství zvyků či předmětů, jež se dají označit za symboly gótské etnicity. Vše odpovídá pouze specifickým souvislostem, což bychom měli očekávat. Myšlenka, že jedna konkrétní věc plnila tento úkol po celou gótskou historii, je nepochopením funkce symbolů. Vraceli bychom se tak ke staré koncepci etnicity jako neměnné konstanty. Dobrou ilustraci poskytuje nedávná studie o orlích sponách, které se příležitostně objevují v ostrogótské Itálii a častěji ve španělských hrobech, připisovaných Gótům. Bývají zhotoveny ze zlata vykládaného polodrahokamy a představují jeden z nejcennějších předmětů ukládaných do hrobů, takže byly nepochybně výrazem statutu společenské elity. Orel byl symbolem moci u Římanů i Hunů, ale nejsou žádné známky toho, že byl dříve důležitým symbolem pro Góty. Proto podle některých názorů mohou tyto spony odrážet hunské a římské vlivy.¹¹⁾ To je zcela možné, byť neprokazatelné. V první řadě však tento argument podtrhuje názor, že symboly určité skupiny populace se mění podle dobových vlivů.

Archeologické doklady nastolují další důležitou otázku. Jestliže předměty typu spon a hřebenu měly symbolický význam, jak byly vyráběny a rozdělovány? Kontrola krále nebo obce nad důležitými symbolickými předměty by znamenala velmi odlišnou dynamiku etnicity. Mohli například králové ovlivňovat etnicitu tím, že vybírali osoby, které měly dostat předměty zvláštního významu? Odznaky vyššího statutu, jako třeba orlí spony, se jistě zhotovovaly jen v několika dílnách, asi pod královskou kontrolou. Výroční vojenské seznamy byly zřejmě pravidelným jevem gótského života a poskytovaly rámec pro distribuci od-

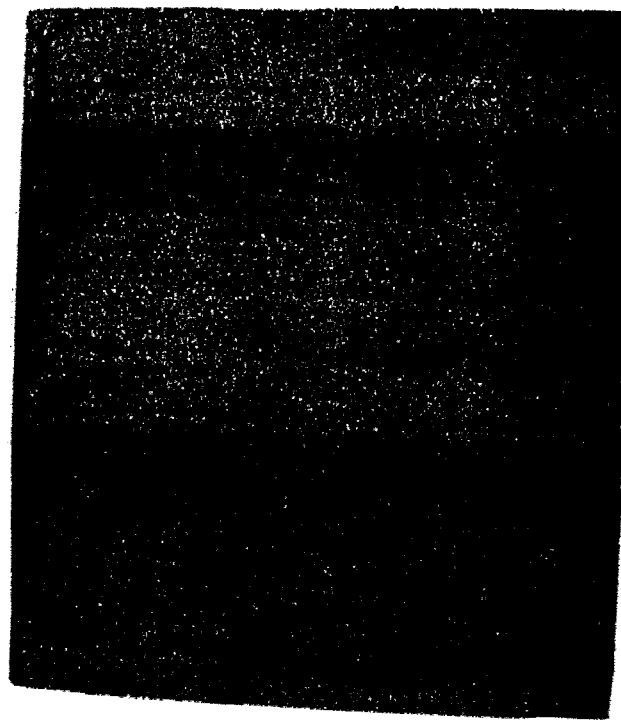
Italský písař ze 6. století při práci
(*Codex Amiatinus* z doby kolem roku 700;
podle starší italské předlohy)

měn.¹²⁾ Rovněž odkrytí nejméně 16 dílen v Bírlad Valea-Seacă naznačují, že na území černjachovské kultury byla výroba hřebenů centralizována. Toto výrobní středisko bylo pravděpodobně pod královskou kontrolou, zvláště pokud měly hřebeny symbolický význam.

Ale bylo by ukvapené činit na základě těchto nálezů závěr, že etnicita jako celek byla pod královskou kontrolou, že gótské králové mohli z kohokoli udělat Góta, pokud mu předali předměty klíčového významu. Příklad orlích spon to dobře ukazuje. Byly to velice pravděpodobně královské dary a stejně pravděpodobně označovaly nárok na vysoké postavení. Tyto spony se ovšem nosily v páru, po jedné na každém rameni, podle tradice ženského odívání sahající až do 1. století n. l. Takovými dary mohli králové vykonávat enormní vliv, zvláště pokud šlo o relativní postavení jednotlivců ve skupině, přičemž forma daru, pár krásných spon, byla určena dávnou normou. Tyto spony jsou tedy dokladem zděděných norem daného společenství i významu královského vlivu.

Mezi 4. a 7. stoletím naznačují písemné prameny existenci dalších možných symbolů gótské etnicity. Nejviditelnější z nich a velmi diskutovaná je tzv. ariánská forma křesťanství, která byla kolem roku 500 charakteristická pro obě skupiny Gótů v západní Evropě. Jak jsme viděli, vůdci Tervingů se k ní přihlásili ihned po přechodu Dunaje roku 376, protože to byla odnož křesťanství favorizovaná císařem Valentem. Byla také ve shodě s učením Vulfily, gótského misionáře ve 40. letech 4. století a překladatele bible do góštiny. I tady jde o zajímavý příklad. Ve Vulfilově učení, náboženské doktríně, kterou Gótové přijali po roce 376, nebylo nic specificky gótského. Vulfila učil, že Syn Boží je „podobný“ Bohu Otcí, nikoli stejně podstaty s ním. Ale právě tato druhá definice („stejně podstaty“), prosazená na nikajském koncilu roku 325, se nakonec stala charakteristickým znakem katolické ortodoxie. „Podobnost“ však byla spíše tradičním výkladem, než novou radikální úchylkou.¹³⁾ Roku 376 tedy přijali Gótové vžitou formu římského křesťanství jako součást svých snah přesvědčit římského císaře, aby je přijal do impéria.

Brzy po roce 376 se ovšem východní polovina říše přiznala k nikajské definici víry, obvyklé na Západě. Ačkoli Gótové přijali křesťanství

Rukopis Orosiových *Dějin proti pohanům*
pořízený Viliarichem

patrně proto, aby si naklonili římského císaře, příkladu ostatních ne-následovali. Namísto toho setrvali při učení Vulfilově, které se v průběhu doby stalo jejich příznačným kulturním rysem (třebaže i římsští „ariáni“ přežívali hluboko do 5. století). V 6. století označují italské papírové listiny nenikajské křesťanství jako zákon Gótů (*lex Gothorum*). Ve stejné době způsobil vizigótský král Amalarich diplomatický incident, když žádal po své katolické francké manželce konverzi. Gótská odnož víry byla původně výhradně římským fenoménem, a svou povahou se nikdy úplně neoddělila od římské kultury, v níž vznikla. Vulfil-

lův překlad Písma byl pořízen ze standardní řecké bible 4. století. Později byl přepracován na základě latinských biblických textů, s nimiž Gótové přišli v 5. století do kontaktu. Dopady tohoto kroku jsou evidentní zvláště v epištolách, které (spíše než evangelia) byly kolbištěm teologické argumentace.¹⁴⁾ Ani v jiných ohledech se Gótové neoddělovali od křesťanské kultury. Písařská kancelář patřící k Theodorichově ariánské katedrále sv. Anastasia v Ravenně zhotovila nádherný latinský rukopis Orosiových *Dějin proti pohanům*. V téže kanceláři vznikl také skvostný *Codex Argenteus*, obsahující gótský překlad bible.¹⁵⁾ Vulfilova odnož křesťanství působila jako charakteristický znak gótské identity pouze tam, kde žili Gótové vedle Římanů, věrných převážně nikajskému vyznání.

Tento vývoj dobře ilustruje způsob, jakým se etnické symboly specificky projevují v určitých souvislostech. Zároveň je však patrné, že základní vědomí odlišnosti existuje i v průběhu pronikavé kulturní výměny – ta se nezbytně uplatnila například při zdokonalení gótského biblického textu a při opisování významných děl křesťanské historie. Kdyby Gótové překročili Dunaj o něco později, za Theodosiovy vlády, a přijali tudíž katolické křesťanství, objevily by se jiné symboly rozdílnosti, jež by vyjadřovaly společenskopolitickou odlišnost a konflikt mezi Římany a Góty.

Prameny také ukazují jiné možné symboly. Například náboženství bylo využíváno jako symbol dokonce ještě před příchodem Gótů do římského impéria. Pohanští vůdci Tervingů pravidelně pronásledovali křesťany ve svém středu a čas od času požadovali veřejné přiznání k tradiční gótské víře. Činili tak, protože křesťanství bylo ztotožňováno s římským státem (viz 2. kapitola). Zvláštní křesťanství Gótů navazovalo na využívání náboženství jako prostředku k vyjádření svébytnosti, přičemž je opět zřejmý význam římského impéria coby negativního stimulu sebeprosazování. Zároveň mohli mít Gótové vlastní právní normy a zvláštnosti při urovnávání sporů. Nevěřím ale v koncept „právního subjektu“ a nesouhlasím bych ani s existencí samostatných právních textů pro Římany a Góty v nástupnických státech (viz 6. kapitola). Nicméně právní systémy vizigótského i ostrogótského království předvíдалy situace, kdy budou gótský a římský

soudce společně řešit spory mezi příslušníky obou skupin. Víme velmi málo o tom, jak fungovalo urovnávání sporů mezi Góty, ale taková vyřídění naznačují, že bylo odlišné od římské právní praxe. Etnická rozdílnost se podle všeho vyjadřovala i dalšími způsoby, které při nedostatku zřetelně gótských pramenů nedovedeme zachytit. Šlo asi o morální normy, společenské hodnoty, barvy oděvů nebo dokonce styl účesů (hřebeny, jak jsme viděli, byly důležité přinejmenším ve 4. století). Je toho ještě mnohem více, co bychom rádi věděli, ale zdá se mi, že archeologická svědectví a písemné prameny dostatečně prokazují, že takové symboly existovaly a že fungovaly podobně, jak bychom podle antropologických studií předpokládali. Nebyl zde žádný neměnný projev gótské identity, ale v určitých souvislostech nabývaly symbolického významu různé zvyky, vnější znaky nebo i samo náboženství. Konstantou bylo zdůrazněné vědomí odlišnosti, především mezi elitní kastou svobodných uvnitř gótských skupin.

Dokladem, že tomu tak bylo, může být některý z mechanismů, jimiž se mezi elitní kastou svobodných udržovalo povědomí „kdo je kdo“, zvláště (ale nejen) v nástupnických státech. V době stěhování národů, kdy gótské skupiny operovaly z důvodu bezpečnosti v poměrně kompaktních masách, nebylo vzájemné rozeznávání tak velkým problémem. Rozptýlení po italském nebo iberském venkově však vytvořilo mnohem větší překážky pro skupinovou solidaritu.

Veřejná přísaha byla standardním mechanismem, plnicím rozličné funkce. Athanarich vykonal velkou přísahu, že nevstoupí na římskou půdu (AM XXVII 5, 9). Po roce 369 museli představitelé gótských vesnic přísahat, že mezi nimi nejsou žádní křesťané (*Umučení sv. Sávy* 3). Roku 376 mělo jednotu Gótů posílit odmítnutí všech kompromisů s Římem, vyjádřené opět přísazně (Eunapios, frag 49). Pozdější vzpoura Gótů proti hunské nadvládě se rovněž neobešla bez přísahy (Priskos, frag. 49), Theodorich si chtěl od císaře Zenona a byzantského senátu vynutit přísahu, že dohody mají být ctěny (Malchos, frag. 18, 2), a vizigótská vladařská slavnostně přísahal při svém nástupu na trůn, což současně opětovali i jejich poddaní.¹⁶⁾ Tyto různé přísahy byly skládány jednotlivci i skupinami, někdy měly podpořit solidaritu skupiny, jindy ukládaly určitým jednotlivcům závazky. Vesměs to však byla veřejná

prohlášení před svědky. Patřilo k nim shromáždění kvalifikované sociální skupiny, připravené složit a vyslyšet přísahu. Takovéto přísahy byly při svém pravidelném uplatňování, zvláště ve vztahu k normám politického nebo náboženského chování (jako v uvedených příkladech), právě oním mechanismem, který udržoval solidaritu mezi dominantní a vzájemně poznatelnou kastou, jakou byli svobodní Gótové v době stěhování národů.

V nástupnických státech vykonávaly stejnou funkci jiné mechanismy. Například celý proces přidělování půdy zahrnoval určitou kvalifikovanou skupinu, jejímž členům se předávaly odměny. Vzájemné uznání a vymezení muselo být tedy nedílnou součástí této aktivity, rozdělení byla půda nezdaněna. Podobnou funkci muselo mít i rozdělování výročních darů, přinejmenším v ostrogótském království. Jak jsme viděli, opět to zahrnovalo jistou kvalifikovanou skupinu: ty, kteří podléhali vojenské službě v armádě a jejichž jména byla pravděpodobně registrována v seznamech. Zmíněná skupina sestávala většinou z přistěhovalců (a jejich potomků), věkově odpovídajících vojenské službě. Výroční shromáždění k přijetí odměn však nepřinášelo jen hmotné výhody, ale udržovalo též solidaritu a vzájemné uznávání příslušníků skupiny (viz 7. kapitola). Takové mechanismy nevylučovaly přístup domáčího obyvatelstva k těmto privilegiím. Muži, kteří působili v Theodorichově vojsku, například Cyprianus, tak mohli získat právo podílet se na darech. Ale podobné mechanismy zachovávaly především širší vědomí skupinové solidarity, které by jinak mohlo upadat.

Veřejné přísahy, přidělování půdy, seznamy bojovníků a rozdělování odměn byly organizovány centrální mocí. Prameny však naznačují, byť k tomu máme méně dokladů, že existovaly rovněž lokálně zaměřené mechanismy udržující solidaritu mezi gótskou vrstvou svobodných. Ve 4. a 6. století měli Gótové nepochybně své místní představitele. Jak popisuje *Umučení sv. Sávy*, vesniční předáci prováděli ve 4. století perzekuční opatření proti křesťanům a v 6. století existoval – přinejmenším u Gótů v oblasti Reate a Nursie – mechanismus výběru místního vůdce, zvaného *prior* (Cassiodorus, *Variae* VIII 26). Dále není téměř na čem stavět, ale volby v Reate měly svou dobu pravděpodobně i jinde, je-li mezi italskými Góty je patrná místní solidarita. Takto se také udržoval

zval vzájemný respekt uvnitř kvalifikované skupiny – tj. těch, kteří mohli ovlivňovat volbu *priora*.

Domnívám se rovněž, že plnoprávnost v místní politice byla provázena vlastnictvím určitých zákonných práv, například práva vyslechnout důkazy, poskytnout svědectví a podílet se na rozsudcích. Jakožto sociální mechanismy poskytovala tato práva pravidelnou příležitost, aby byly mezi sobě rovnými uplatňovány a uznávány individuální nároky na zvláštní postavení. Takové úvahy jsou založeny spíše na analogiích, než na specificky gótských důkazech. Všechna uvedená práva patří k atributům vrstvy svobodných v raně středověkých, tzv. barbarských zákonících z jiných království. Uvedené zákoníky také ukazují, že odpovídající kasty svobodných v jiných královstvích obklopovala při uzavírání manželství určitá tabu. Jednotlivcům bylo povoleno vzít si pouze sobě rovnou osobu pod trestem úplné ztráty postavení. Také jakákoli změna statusu (od otroka k propuštěnci, nebo ke svobodnému) byla provázena veřejnou ceremonií za účasti místní obce.¹⁷⁾ Působení těchto nebo podobných mechanismů mezi Góty by vysvětlovalo řadu jevů, jež pozorujeme v Prokopiových *Válkách*. Bez těchto mechanismů by bylo obtížné vysvětlit, proč čtyřicet let po dobytí Itálie tvořili ostrogótskému státu stále oddělenou skupinu, na níž se mohl Belisar cíleně zaměřit. Samozřejmě, že tyto instituce byly samy o sobě situačními produkty, a za nových podmínek, zvláště když byla odstraněna římská moc, ustoupily novým silám, sjednocujícím římské a gótské vlastníky půdy. V původním kontextu však působily tak, že uvnitř politicky a sociálně plnoprávné kasty svobodných zachovávaly vzájemné rozpoznání a uznání.

Přinejmenším ve dvou různých formách a dvou různých obdobích působila gótská identita natolik mocně, aby formovala činy jednotlivců a následně i evropskou historii. V období od sklonku 3. do počátku 6. století byla jejím nositelem elitní vrstva svobodných, kterou spojovala společně sdílená politická a zákonná práva. Ve Španělsku nahradilo tuto elitu od konce 6. století společenství pozemkových vlastníků.

Není žádný důvod, abychom některý z projevů gótské identity považovali za více „gótský“ než jiný. Obecně vzato, každá fáze se vyvinula z té předchozí. Opět bych zdůraznil, že se přikláním k povšechné, ale

naprosto neúplně kontinuitě. Gótská království 4. století založily skupiny ozbrojených přistěhovalců ze severního Polska. Proto jejich vrstvu svobodných tvořili zřejmě především imigranti. Také nástupnické státy byly vytvářeny velkými ozbrojenými skupinami, ovládanými vrstvou svobodných, která získala svou nadřazenost ve 3. a 4. století. Pasáže v *Getice* naznačují, že starší gótský historik Ablabius vycházel při psaní z ústního vyprávění Gótů, což byli pravděpodobně akvitánští Vizigóti v 5. století. Podobné příběhy slyšel v 6. století Jordanes od Gótů v Konstantinopoli.¹³⁾ Přední gótské přistěhovalci se pak stali pozemkovými vlastníky v nástupnických státech, když si od svých vůdců vybrali příslušné odměny za předchozí věrnost. Tak se zřejmě svobodní gótské imigranti ze 4. až 6. století ve značném rozsahu překrývají s pozdějšími gótskými statkáři v 6. a 7. století. Kdyby tomu tak nebylo, nedávala by smysl zřetelně gótská rétorika hispánského království 7. století. Sledované otázky vysvětluje i skutečnost, že zachovaná tradice o gótské minulosti je nepochybně mýtem. Jsou to příběhy upravené tak, aby nabývaly určitého smyslu, nikoli bezprostřední líčení historie. Pokud by se ovšem tyto příběhy příliš odchýlily od historické skutečnosti, pozbyly by účinku. U žádného projevu gótské identity samozřejmě neshledáváme absolutní překryvání a kontinuitu.

Je dost pravděpodobné, ačkoli pro to postrádáme přímé doklady, že někteří římsí zajatci a domácí obyvatelé severního Přičernomoří nakonec získali postavení příslušníků gótské vrstvy svobodných. Ke Gótům byli v 7. století počítáni – v důsledku smíšených sňatků, politických svazků a společných bojů – zřejmě také mnozí potomci hispanořímských statkářů. Nicméně jedním z cílů této knihy bylo ukázat, jak významnou roli v evropských dějinách hrála od 2. do 6. století migrace. Přesuny „polských“ Gótů ve 2. a 3. století a neméně rozsáhlé stěhování plnoprávných, svobodných Gótů z krajů severně od Dunaje ve 4. a 5. století představují, myslím, skutečnou kontinuitu v různých projevech gótské identity. V závislosti na svých zájmech a názorovém zaměření může každý klást důraz buď na kontinuitu nebo diskontinuitu. Každý předmět lze popsat odshora dolů nebo obráceně. Kontinuita a diskontinuita mají obě zásadní význam pro úplnost výkladu, ale bez kontinuity by nebylo žádného příběhu.

POZNÁMKY

Předmluva

- 1) H. Bradley, *The Goths*, London 1888, s. 3.
- 2) Viz P. Heather, *Goths and Romans 332–489*, Oxford 1991.

Gótský problém

- 1) Themistios, *Or.* XVI 296, 17nn.
- 2) Viz H. Wolfram, *Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts*, München 1990³, s. 14.
- 3) Užitečný úvod se nachází např. u A. Bacala, *Ethnicity in the Social Sciences. A View and a Review of the Literature on Ethnicity*, Coventry 1991, 1. kapitola.
- 4) Viz F. Barth, *Ethnic Groups and Boundaries. The Social Organisation of Cultural Difference*, Oslo 1969, zvláště úvod. Přehled další literatury viz např. G. C. Bentley, „Ethnicity and Practice“, in: *Comparative Studies in Society and History* 29, 1987, s. 24–55; P. Kivisto, *The Ethnic Enigma: The Salience of Ethnicity for European Origin Groups*, Philadelphia 1989; E. E. Roosens, *Creating Ethnicity: The Process of Ethnogenesis*, California 1989; A. Bacal, *Ethnicity*.
- 5) Citováno u C. Renfrewa, *Archaeology: Theories, Methods, and Practice*, London 1991. Mé uvažování silně ovlivnil A. D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1986, který na s. 22–31 dospěl k podobné definici jako já. Viz též A. D. Smith, „War and Ethnicity: The Role of Warfare in the Formation, Self-images and Cohesion of Ethnic Communities“, in: *Ethnic and Racial Studies* 4, 1981, s. 375–395; E. Gellner, *Nations and Nationalism*, Oxford 1983 (český překlad: *Národy a nacionalismus*, Praha 1993; pozn. red.).

PRVNÍ ČÁST / Pátrání po Gótech

1) O Jordanovi, Cassiodorovi a Ablabiovi jsem podrobněji psal v první části své knihy *Goths and Romans* (1991) a ve svém článku „The Historical Culture of Ostrogothic Italy“ (in: *Atti del XIII Congresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo*, Spoleto 1993, s. 317–353). Srv. též A. Momigliano, „Cassiodorus and the Italian Culture of His Time“, in: *Proceedings of the British Academy* 4, 1955, s. 207–245; W. Goffart, *The Narrators of Barbarian History (AD 550–800): Jordanes, Gregory of Tours, Bede, and Paul the Deacon*, Princeton, N. J., 1988.

1. Od Baltu k Černému moři

- 1) Všechny výňatky z Jordanovy *Getiky* přeložila z latinského originálu (Iordanis *Romana et Getica*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 9, Berlin 1892) M. Marková (Pozn. red.).
- 2) Viz J. Svennung, „Jordanes und die gotische Stammsage“, in: U. E. Hagberg (ed.), *Studia Gotica*, Stockholm 1972, s. 45.
- 3) Obecně viz M. Ščukin, *Romans and the Barbarians in Central and Eastern Europe 1st Century BC - 1st Century AD*, Oxford 1989, 2. část, 4. kapitola. Důležitě mezníky v debatě: E. C. Oxenstierna, *Die Urheimat der Goten*, Leipzig/Stockholm 1948; J. Kmiecinski, „Problem of the So-called Gotho-Gepidan Culture in the Light of Recent Research“, in: *Archaeologia Polona* 4, 1962, s. 270–285; týž, „Die Bedeutung der Germanen östlich der Oder während der ersten Jahrhunderte nach Christi Geburt im Lichte der neueren Forschungen“, in: U. E. Hagberg (ed.), *Studia Gotica*, Stockholm 1972, s. 72–80; R. Hachmann, *Die Goten und Skandinavien*, Berlin 1970.
- 4) S. J. Shennan, *Archaeological Approaches to Cultural Identity*, London 1989 a P. J. Ucko, *Theory in Archaeology: A World Perspective*, London 1995 poskytují přehledný úvod; obecněji viz Renfrew, *Archaeology*, podrobněji viz Z. Kobylinski (ed.), *Ethnicity in Archaeology* (speciální téma), in: *Archaeologia Polona* 29, 1991.
- 5) Viz např. W. Y. Adams, „On Migration and Diffusion as Rival Paradigms“, in: P. G. Dake a kol. (ed.), *Diffusion and Migration: Their Roles in Cultural Development*, Calgary 1978, s. 1–5; A. C. Kershaw, „Diffusion and Migration Studies in Geography“, in: *tamtéž*, s. 6–13; D. W. Antony, „Migration in Archaeology: The Baby and the Bathwater“, in: *American Anthropologist* 92, 1990, s. 894–914; R. Sallares, *The Ecology of the Ancient Greek World*, London 1991, s. 66nn; S. J. Shen-

- nan, „Some Current Issues in the Archaeological Identification of Past Peoples“, in: Z. Kobylinski, *Ethnicity*.
- 6) Jelikož nejsem archeolog, a nepracoval jsem přímo s nálezy, rozhodl jsem se při diskusi o wielbarské a černjachovské kultuře z větší části upustit od přesných anotací. Místo toho odkazuji pro tento oddíl a pro odpovídající pasáže 2. kapitoly na příslušnou část bibliografie.
  - 7) Viz K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Kraków 1970, zvláště s. 101nn.
  - 8) Tacitova *Germánie* 43–44 je neklade až na baltské pobřeží; Ptolemaiova *Geografie* III 5, 8 je umísťuje východně od Visly; Strabónova *Geografie* VII 1, 3 (pokud bychom jméno Butones změnili na Gutones) do značné míry souhlasí s Tacitem.
  - 9) Nedávné výzkumy identifikovaly tři místní kulturní skupiny, v nichž jsou prvky wielbarské a černjachovské kultury promíchány a překrývají se: skupinu volyňskou, skupinu Ružyčanka a skupinu Masłomęcz. Všechny tři existovaly ve fázi C1a/b, krátce před plným rozvinutím černjachovské kultury. Ke skupině Masłomęcz viz výše, s. 48.
  - 10) Srv. M. Kazanski, *Les Goths (Ier - VIIIe siècles après J.-C.)*, Paris 1991, s. 15nn, s mapou kamenných kruhů na s. 17.
  - 11) Viz K. Godłowski, „Gegenseitige Beziehungen zwischen der Wielbark- und der Przeworsk-Kultur. Veränderungen ihrer Verbreitung und das Problem der Gotenwanderung“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (*Archaeologia Baltica* VII), s. 125–152.
  - 12) Tato část Jordanova spisu je závislá i na řeckořímských pramenech. Viz Mommsenovy poznámky ke *Getice*, s. 58–60. Moderní komentář lze nalézt u J. Svennunga, *Jordanes und Scandia*, Stockholm 1967 (autor zdůrazňuje přesnost informací *Getiky*).
  - 13) Alternativní pohled viz R. Hachmann, *Die Goten*, 1. část a J. Svennung, *Jordanes*, 9. kapitola.
  - 14) Srv. Mommsenovy poznámky ke *Getice*, s. 56–57.
  - 15) Viz *Getica* 76nn – porážka Cornelia Fuska v roce 76 n. l. Jiný příklad se týká Valamerovy kariéry: viz P. Heather, „Cassiodorus and the Rise of the Amals: Genealogy and the Goths under Hun Domination“, in: *JRS* 79, 1989, s. 103–128; srv. níže, s. 123.
  - 16) K vazalským králům viz J. Klose, *Roms Klientel-Randstaaten am Rhein und*

an der Donau: Beiträge zur ihrer Geschichte und rechtlichen Stellung im 1. und 2. Jhdt. n. Ch., Breslau 1934.

- 17) Viz *Germánie* 38–40; srv. R. Hachmann, *The Germanic Peoples*, London 1971, s. 81nn.
- 18) Viz Strabón, *Geografie* VII 1, 3; srv. H. Wolfram, *Die Goten*, s. 50.
- 19) Dobrý úvod podává A. Birley, *Marcus Aurelius*, London 1966, 6.–8. kapitola s přílohou III; viz též H. W. Böhme, „Archäologische Zeugnisse zur Geschichte der Markomannenkriege (166–80 n. Chr.)“, in: *Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz* 22, 1975, s. 155–217.
- 20) Viz Dio LXXII 11, 6; 12, 1–3.
- 21) Viz Dio LXXII 3, 1a.
- 22) Citát z *Historie Augusty* byl převzat z českého překladu J. Buriana a B. Mouchové; viz *Portréty světovládců* I, Praha 1982 (Pozn. red.).
- 23) Viz např. R. Syme, *Ammianus and the Historia Augusta*, Oxford 1968; též, *Emperors and Biography: Studies in the Historia Augusta*, Oxford 1971; též, *The Historia Augusta: A Call for Clarity*, Bonn 1971.
- 24) Nápis zmiňuje M. P. Speidel, „The Roman Army in Arabia“, in: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt* II, 8, 1977, s. 716–718. K pohybům „Skytů“ viz Dio LXXV 3, 1.
- 25) Viz např. E. Demougeot, *La formation de l'Europe et les invasions barbares II: De l'avènement de Dioclétien (284) à l'occupation germanique de l'Empire Romain d'occident (début du VIe siècle)*, Paris 1979, s. 394nn; H. Wolfram, *Die Goten*, s. 53nn.
- 26) Limitem se zabýval I. B. Cataniciu v práci *Evolution of the System of Defence Works in Roman Dacia*, Oxford 1981, s. 31nn.
- 27) Viz *Getica* 91. HA V. *Gord.* 31, 1 se zmiňuje o jakémisi „Arguntovi“; jde pravděpodobně o spřežku jmen Argaith a Guntherich.
- 28) Hlavními prameny jsou Zosimos I 23, *Getica* 101–103 a Zonaras XII 20. Komentář lze nalézt v Paschoudově vydání Zosima, s. 146nn, pozn. 50nn.
- 29) Název „Boranoi“ může znamenat „severní národy“; k tomu viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool 1991, s. 2–3, 8.
- 30) Viz Zosimos I 31–35. Komentář se nachází v Paschoudově vydání Zosima, s. 152nn, pozn. 59nn.
- 31) Viz Zosimos I 42–3, 46. Srv. Paschoudovo vydání, s. 159nn, pozn. 70nn.
- 32) Ke Gepidům, Herulům a Rugiům, sídlícím v 5. století v Podunají, viz

- W. Pohl, „Die Gepiden und die *Gentes* an der mittleren Donau nach dem Zerfall des Attilareiches“, in: H. Wolfram & F. Daim (ed.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien 1980, s. 239–305.
- 33) Podle Jordanovy *Getiky* (90–96) žil ve 3. století král Ostrogotha z rodu Amalů, který údajně dosáhl významných vojenských úspěchů. Král je však mýtickým výmyslem a jeho jméno bylo přidáno ke známým historickým událostem. Viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 22n, 36nn.
- 34) Viz např. J. Ilkjær, „Illerup Adal (Danemark). Un lieu de sacrifices du IIIe siècle de n. è. en Scandinavie meridionale“, in: F. Vallet & M. Kazanski (ed.), *La Noblesse romaine et les Chefs barbares*, Paris 1995, s. 101–112.
- 35) Viz I. Ioniță, „The Social-Economic Structure of Society During the Goths' Migration in the Carpato-Danubean Area“, in: M. Constantinescu a kol. (ed.), *Relations Between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, București 1975, s. 77–89.
- 36) O ztrátách Herulů referuje Georgios Synkellos, vyd. Bonn, I 717. Další čísla z egejské expedice: 3000 člunů a 320 000 mužů (HA V. *Claud.* 8, 2), nebo 2000 člunů (AM XXXI 5, 15). Při Kannabaudově porážce padlo údajně 5000 Gótů (HA V. *Aur.* 22, 2). Předpokládá se, že většina údajů pochází ze soudobého díla Dexippova.
- 37) Hlavními prameny jsou Aurelius Victor *Caes.* 39, 43 a *Consularia Constantinopolitana* s. a. 295 (= *Chronica Minora* 1, 230). Viz obecně G. Bichir, *The Archaeology and History of the Carpi*, Oxford 1976, 14. kapitola. Za vlády císaře Galeriana (293–311) proběhlo celkem šest tažení proti Karpům.
- 38) Viz E. H. Minns, *Scythians and Greeks: A Survey of Ancient History and Archaeology of the North Coast of the Euxine From the Danube to the Caucasus*, Cambridge 1913; M. I. Rostovzeff, *Iranians and Greeks in South Russia*, Oxford 1922.
- 39) Procesem migrace se zabýval W. Antony, „Migration in Archaeology“.
- 40) Viz např. C. R. Whittaker, *Frontiers of the Roman Empire*, Baltimore 1992, s. 214nn.
- 41) Viz V. A. Anokhin, *The Coinage of Chersonesus*, Oxford 1980; N. A. Frolova, *The Coinage of the Kingdom of Bosphoros AD 242–341/2*, Oxford 1983; B. A. Raev, *Roman Imports in the Lower Don Basin*, Oxford 1986.

2. Království 4. století

- 1) Podrobněji se touto problematikou zabývá 2. část této knihy. Srv. H. Wolfram, *Die Goten*, s. 17nn, 34–36, 171nn, 175nn, 259nn (podle R. Wenskuse, *Stam-*

mesbildung und Verfassung: *Das Werden der frühmittelalterlichen Gentes*, Köln 1961, s. 471nn). Převzato rovněž P. Heatherem, *Goths and Romans*, 1. kapitola; k Alarichovi a Vizigótům viz též J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, Oxford 1990, s. 48–85.

2) Viz I. Korkkannen, *The Peoples of Hermenaric: Jordanes Getica 116*, Helsinki 1975; srv. též P. Heather, „Cassiodorus and the Rise of the Amals“, s. 110–116 s odkazy.

3) Viz B. Magomedov, „La stratification social de la population de la culture de Černjachov“, in: F. Vallet & M. Kazanski (ed.), *La Noblesse romaine et les Chefs barbares*, Paris 1995; M. Kazanski, *Les Goths*, s. 47–49; O. A. Gej, „The Cherniakhovo Culture Sites of the North Pontic Area“, in: *Sovetskaja archeologija* 1980/2, s. 45–51.

4) Viz A. Kokowski, *Schätze der Ostgoten*, Stuttgart 1995, s. 45nn.

5) Srv. níže, s. 94nn. „Gótská identita“ byla podle mého soudu natolik stabilní, že stojí za to se jí věnovat.

6) Viz AM XXVII 5, 6; Ambrosius, *De Spiritu Sancto*, prol. 17; Auxentius, *De vita et obitu Ulfilae*, 246. Komentář viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 76, 103; E. A. Thompson, *The Visigoths in the Time of Ulfila*, Oxford 1966, s. 45.

7) Srv. H. Wolfram, *Die Goten*, s. 71nn.

8) Viz Themistios, *Or.* XI 221, 9, XV 276, 5; Anonymus Valesianus 5, 27 (*regalis Alica*), 6, 31 (*rex Ariaricus*). Také Eunapios (a podle něj Zosimos) stále zmiňuje „krále“ Gótů. Podrobněji viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 97–103.

9) Gótské oddíly táhly na východ v letech 349, 360 a 363. Viz Libanios, *Or.* LIX 89; AM XX 8, 1; AM XXIII 2, 7. Roku 365 bylo 3000 Gótů posláno na pomoc uzurpátoru Procopiovi; viz AM XXVI 10, 3.

10) Viz Themistios, *Or.* X 205, 24nn; srv. E. A. Thompson, *The Visigoths in the Time of Ulfila*, s. 15, pozn. 2.

11) Viz Themistios, *Or.* X 205, 13nn; srv. J. Klose, *Roms Klientel-Randstaaten*, s. 138; D. C. Braund, *Rome and the Friendly King: The Character of the Client Kingship*, London 1984, s. 62–63.

12) Viz D. Tudor, *Les Ponts Romains du bas Danube*, București 1974, s. 5nn; srv. P. Heather, *Goths and Romans*, s. 107nn.

13) Hlavními prameny k Vulfilovi jsou Filostorgios *b. e.* II 5 a Auxentiův dopis (*De vita et obitu Ulfilae*). Překlad a komentář viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, 5. kapitola.

14) Viz AM XXVI 6. 10–12; 27, 5. K ohrožení říše ze strany Peršanů srv. AM XXVII 12. Imperiální propaganda viz Themistios, *Or.* VIII a X, kde lze dobře vi-

dět změnu římského názoru (překlad obou řečí a komentář viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, 2. kapitola). Podrobná argumentace viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 115nn s odkazy.

15) Viz např. C. Scorpan, *Limes Scythiae*, Oxford 1980.

16) Viz E. K. Chrysos, Τὸ Βυζάντιον καὶ οἱ Γοῦθοι, Thessaloníki 1973; srv. P. Heather, *Goths and Romans*, s. 110–115, který zdůrazňuje Konstantinovy nároky na dominanci.

17) Jinou cestou jsem došel k velmi podobnému závěru jako L. Hedeager. Viz L. Hedeager, *Iron Age Societies. From Tribe to State in Northern Europe 500 BC to AD 700*, trans. J. Hines, Oxford 1992, 5. a 6. kapitola.

18) Srv. např. E. James, *The Franks*, Oxford 1988, s. 42 (český překlad: *Frankové*, Praha 1997, s. 41; pozn. red.); tuto tezi vyslovil již E. A. Thompson, *The Early Germans*, Oxford 1965, s. 40.

19) Překlad *Utrpení sv. Sávy* viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, s. 111–117. Vingerich je zmiňován v Basiliově *Menologii* (in: *Patrologia Graeca* 117, sloupec 368), přeloženém rovněž u Heathera a Matthewse na s. 126–127.

20) Ambrosius, *De Spiritu Sancto*, prol. 17 správně charakterizuje Athanaricha jako „soudec králů“ (*iudex regum*).

21) Dobrý úvod podává E. A. Thompson, *The Early Germans*, 1. a 2. kapitola a M. Todd, *The Early Germans*, Oxford 1992, 2. kapitola (český překlad: *Germani*, Praha 1999; pozn. red.). Podrobněji viz H. J. Eggers, „Lübsow, ein germanischer Fürstensitz der älteren Kaiserzeit“, in: *Prähistorische Zeitschrift* 34/35, 1949/50, s. 155–231; M. Gebühr, „Zur Definition älterkaiserzeitlichen Fürstengräber vom Lübsow-Typ“, in: *Prähistorische Zeitschrift* 49, 1974, s. 82–128; L. Hedeager, „Processes Towards State Formation in Early Iron Age Denmark“, in: K. Kristiansen & C. Paludan-Müller (ed.), *New Directions in Scandinavian Archaeology*, København 1978, s. 191–216, týž, „The Evolution of Germanic Society 1–400 AD“, in: R. F. J. Jones a kol. (ed.), *First Millennium Papers: Western Europe in the First Millennium*, Oxford 1988, s. 129–144; L. Hedeager & K. Kristiansen, „Bendstrup – A Princely Grave from the Early Roman Iron Age: Its Social and Historical Context“, in: *Kuml*, 1981, s. 150–162; H. Steuer, *Frühgeschichtliche Sozialstrukturen Mitteleuropas*, Göttingen 1982, s. 212nn; M. P. Pearson, „Beyond the Pale: Barbarian Social Dynamics in Western Europe“, in: J. C. Barrett a kol. (ed.), *Barbarians and Romans in North-west Europe from the Later Republic to La-*

- te *Antiquity*, Oxford 1989, s. 198–226; L. Hedeager, *Iron Age Societies*, 2. a 3. kapitola.
- 22) Viz M. Todd, *The Northern Barbarians 100 BC – AD 300*, London 1975, 3. kapitola; L. Hedeager, *Iron Age Societies*, 4. kapitola; M. Todd, *The Early Germans*, s. 62nn (v českém vydání s. 63nn), s plánem hradiště Runder Berg na s. 210 (v českém vydání na s. 198). Komentář viz L. Hedeager, „The Evolution of Germanic Society“.
- 23) Viz například E. A. Thompson, *The Early Germans*, s. 29nn.
- 24) Viz M. Ørsnes, „The Weapon Find in Ejsbøl Mose at Haderslev“, in: *Acta Archaeologica* 34, 1963, s. 232–247, týž, *Der Moorfund von Ejsbøl bei Hadersleben. Deutungsprobleme der großen nordgermanischen Waffenopferfunde*, Göttingen 1968; J. Ilkjær & J. Lonstrup, „Der Moorfund im Tal der Illerup-Å bei Skanderborg im Ostjütland“, in: *Germania* 61, 1983, s. 95–126; J. Ilkjær, „Illerup Adal“. Diskuse viz L. Hedeager, „Empire, Frontier and the Barbarian Hinterland. Rome and Northern Europe from AD 1–400“, in: K. Kristiansen a kol. (ed.), *Centre and Periphery in the Ancient World*, Cambridge 1987, s. 125–140. Obecně o družinách viz E. A. Thompson, *The Early Germans*, s. 48nn; M. Todd, *The Early Germans*, s. 29nn (v českém vydání s. 33).
- 25) Doklady a diskuse viz B. Magomedov, „La stratification social de la population de la culture de Černjachov“, srv. V. Bierbrauer, „Ostgermanische Oberschichtgräber der römischen Kaiserzeit und des frühen Mittelalters“, in: *Pe-regrinatio Gothica* 2, 1989 (Archaeologia Baltica VIII), s. 39–106.
- 26) K Pietroase viz G. Diaconu, „L'ensemble archéologique de Pietroasele“, in: *Dacia* 21, 1977, s. 199–220. Odlišný výklad viz B. Magomedov, „La stratification social de la population de la culture de Černjachov“, srv. M. Kazanski, *Les Goths*, s. 47nn.
- 27) Citace z Tacitovy *Germánie* byla převzata z českého překladu Václava Bahníka; in: Tacitus, *Z dějin císařského Říma*, Praha 1976 (Pozn. red.).
- 28) Srv. E. A. Thompson, *The Visigoths in the Time of Ulfila*, s. 43–55.
- 29) Viz Eunapios, frag. 59. Interpretace viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 139nn.
- 30) Většina těchto zákoníků byla přeložena do angličtiny: *Langobardské zákony*, *Burgundský zákoník*, dva soubory *Alamanských zákonů*, *Bavorské zákony* a dva francké zákoníky: *Sálský* a *Ripuárský* (viz seznam pramenů). Vizigótský zákoník je k dispozici pouze ve starém a těžko dostupném překladu; *Eurichův zákoník* nebyl nikdy přeložen do angličtiny. *Langobardské zákony* (643), *Burgundský záko-*

- ník* (kolem roku 500), *Bavorské zákony* (polovina 7. století) a *Vizigótský zákoník* rozlišují uzavřenější elitu uvnitř třídy svobodných.
- 31) Vývojem zemědělství se zabývali např. B. Myhre, „Agrarian Development, Settlement History and Social Organization in Southwest Norway in the Iron Age“, in: K. Kristiansen & C. Paludan-Muller (ed.), *New Directions in Scandinavian Archaeology*, København 1978, s. 224–235, 253–265; W. A. van Es, *Wijster: A Native Village Beyond the Imperial Frontier 150–425 AD*, Groningen 1967; W. Haarnagel, „Das eisenzeitliche Dorf Feddersen Wierde“, in: H. Jankuhn & R. Wenskus (ed.), *Geschichtswissenschaft und Archäologie*, Sigmaringen 1979, s. 45–99. Srv. též H. Steuer, *Frühgeschichtliche Sozialstrukturen Mitteleuropas*, s. 258nn; L. Hedeager, „The Evolution of Germanic Society“, K. Randsborg, *The First Millennium in Europe and the Mediterranean*, Cambridge 1991, s. 72nn; L. Hedeager, *Iron Age Societies*, s. 193nn; M. Todd, *The Early Germans*, 4. kapitola.
- 32) Viz např. W. Haarnagel, „Das eisenzeitliche Dorf Feddersen Wierde“, M. Todd, *The Early Germans*, s. 125nn (v českém vydání s. 127n).
- 33) Viz G. Rau, „Körpergräber mit Glasbeigaben des 4. nachchristlichen Jahrhunderts im Oder-Weichsel-Raum“, in: *Acta praehistorica et archaeologica* 3, 1972, s. 109–214.
- 34) Viz R. Harhoiu, *The Treasure from Pietroasa, Romania*, Oxford 1977.
- 35) Viz např. V. Palade, „Atelierele pentru lucrat pieptini din os din secolul al IV-lea e. n. de la Bîrlad-Valea Seacă“, in: *Arheologia Moldovei* 4, 1966, s. 261–277.
- 36) Viz L. Hedeager, *Iron Age Societies*, zvláště 12. kapitola.
- 37) Viz např. A. D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*.
- 38) Viz V. Palade, „Éléments géto-daces dans le site Sîntana de Mureș, de Bîrlad-Valea Seacă“, in: *Dacia* 24, 1980, s. 223–253.
- 39) Viz C. Blosiu, „La nécropole de Letçani (dép. de Jassy) datant du IVe siècle de n. è.“, in: *Arheologia Moldovei* 8, 1975, s. 267.
- 40) Podrobněji viz 5. kapitola, s. 175.
- 41) V české literatuře se můžeme setkat i s názvem Pseudo-Maurikios; část batedelů totiž připisuje autorství díla vysokému důstojníku byzantské armády (Pozn. red.).
- 42) Podrobněji viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, 5. kapitola.
- 43) Další údaje viz P. Heather & J. F. Matthews, *tamtéž*, s. 62.

44) Viz D. G. Teodor, *The East Carpathian Area of Romania V–XI centuries AD*, Oxford 1980, s. 3nn.

DRUHÁ ČÁST / Gótové, Hunové a Římané

3. Hunská revoluce

- 1) O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, Berkeley 1973, 8. a 9. kapitola, je v závěru nepřesvědčivý.
- 2) AM XXXI 3, 4 se zmiňuje o „valu Greutungů“ (*Greuthungorum vallo*). R. Vulpe vyslovil roku 1957 názor, že by se tento val měl ztotožnit s opevněním v jižním Moldavsku. Z jiné partie je však patrné, že Ammianus použil výraz *vallum* k označení gótské vozové hradby. Viz AM XXXI 15, 5.
- 3) Všechny citace z Ammianova díla byly převzaty z překladu J. Česky; in: Ammianus Marcellinus, *Soumrak římské říše*, Praha 1975 (Pozn. red.).
- 4) Viz AM XXXI 3, 5–8. Moldavskými valy se zabýval R. Vulpe, *Le Vallum de la Moldavie inferieure et le „Mur“ d'Atbanaric*, Den Haag 1957. K *Limitu transalutana* viz I. B. Cataniciu, *Evolution of the System of Defence Works*.
- 5) Viz E. Demougeot, *La formation de l'Europe et les invasions barbares II*, s. 383.
- 6) Viz např. O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 26–27; E. A. Thompson, *The Huns*, Oxford 1995, 2. kapitola (český překlad: *Hunové*, Praha 1999). Citace z Caesarova díla byla převzata z překladu I. Bureše; in: Gaius Iulius Caesar, *Válečné paměti*, Praha 1972 (pozn. red.).
- 7) Podle AM XXXI 4, 13 se Athanarich uchýlil se „všemi svými lidmi do Kaukalské krajiny“ (*Caucalanda*). K Arimerovi a jeho Gótům viz H. Achelis, „Der älteste deutsche Kalender“, in: *Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft* 1, 1900, 310nn; srv. H. Wolfram, *Die Goten*, s. 142. K nálezům černjachovské kultury v Transylvánii viz K. Horedt, *Siebenbürgen im Frühmittelalter*, Bonn 1986, s. 2–13.
- 8) Viz Zosimos IV 35, 1, 38–39; Claudianus, *IV. cons. Hon.*, 626nn, Cons. Const. s. a. 386 (= CM 1, 244).
- 9) Viz PLRE II 934. Existuje určitá možnost, že Radagaisovi Gótové jsou totožní se skupinou vedenou v 80. letech 4. století Arimerem.
- 10) Nejlepší výklad podává O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 52–59. Podrobnější argumentace viz P. Heather, „The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe“, in: *English Historical Review* 110, 1995, s. 7nn.
- 11) Nepřítel, který podle Claudiana (*In Ruf.* II 26nn, zvláště 36nn) ohrožoval ro-

- ku 395 Balkán, byl ve skutečnosti gótský vůdce Alarich; Filostorgiův text (*b. e. XI* 8) byl pozměněn pozdějším byzantským editorem. K tomu viz P. Heather, „The Huns and the End of the Roman Empire“, s. 9, pozn. 1.
- 12) Viz J. Werner, *Beiträge zur Archäologie des Attila-Reiches*, München 1956; I. Bóna, *Das Hunnenreich*, Stuttgart 1991.
- 13) Kompletní argumentace a odkazy viz P. Heather, „The Huns and the End of the Roman Empire“, s. 11nn.
- 14) Viz C. Mango, *Le développement urbain de Constantinople (IVe – VIIe siècles)*, Paris 1990, s. 46nn.
- 15) Viz Olympiodoros, frag. 19, 28; srv. B. Croke, „Evidence for the Hun Invasion of Thrace in AD 422“, in: *GRBS* 18, 1977, s. 353.
- 16) Viz Jordanes, *Getica* 50, 259nn. Srv. W. Pohl, „Die Gepiden und die *Gentes* an der mittleren Donau“.
- 17) O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 12–13 nebere v úvahu Ammiana – viz můj doslov k Thompsonově knize *The Huns*. Mocenskými strukturami u kočovných národů se zabýval např. R. J. Cribb, *Nomads in Archaeology*, Cambridge 1991, 4. kapitola.
- 18) Obecně viz O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 94nn; E. A. Thompson, *The Huns*, 4. a 7. kapitola. Ke kočovnické ekonomice viz A. M. Khanov, *Nomads and the Outside World*, trans. J. Crookenden, Cambridge 1984.
- 19) Viz M. Kazanski, *Les Goths*, s. 111nn; srv. též s. 118.
- 20) K avarské kontrole nad Slovany viz M. Whitby, *The Emperor Maurice and His Historian: Theophylact Simocatta on Persian and Balkan Warfare*, Oxford 1988, s. 169nn.
- 21) Viz Jordanes, *Getica* 166; Marcellinus Comes s. a. 427 (= CM 2, 76); srv. B. Croke, „Evidence for the Hun Invasion of Thrace“. Skupina 1 by mohla souviset s pozdějšími thráckými Góty; viz níže s. 135.
- 22) Tato pasáž byla dlouho považována za problematickou. Podrobnější argumentace viz P. Heather, „Cassiodorus and the Rise of the Amals“.
- 23) Viz P. Heather, tamtéž, s odkazy.
- 24) Amalovy zvláštní vztahy s Attilou zmiňuje Damaskios, když vykládá o světle, které prý vyzářovalo Valamerovo tělo! Viz Fotios, *Bibliotheca* 242, 64. Druhým autorem je Jordanes (*Getica* 38, 199–200, 48, 252–253; srv. *Romana* 331), jehož údaje o dynastii Amalů však nemohou mít konečnou platnost.
- 25) Viz O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 108nn, srv. P. Tomka,

- „Der hunnische Fürstenfund von Pannonhalma“, in: *Acta archaeologica Hungarica* 38, 1986, s. 423–488.
- 26) Kratší periodizace viz V. Bierbrauer, „Die Goten vom 1.–7. Jahrhundert n. Chr.: Siedelgebiete und Wanderbewegungen aufgrund archäologischer Quellen“, in: *Peregrinatio Gothica* 3, 1991 (Universitetets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke 14), s. 23–25; srv. J. Tejral, „Fremde Einflüsse und kulturelle Veränderungen nördlich der mittleren Donau zu Beginn der Völkerwanderungszeit“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (Archaeologia Baltica VII), s. 175–238; týž, „Zur Chronologie und Deutung der südöstlichen Kulturelemente in der frühen Völkerwanderungszeit Mitteleuropas“, in: *Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums* 1987 (1988), s. 11–46. Delší periodizace viz M. Kazanski & R. Legoux, „Contribution à l'étude des témoignages archéologiques des Goths en Europe orientale à l'époque des Grandes Migrations: la chronologie de la culture de Černjahov récente“, in: *Archéologie Médiévale* 18, 1988, s. 8–53.
- 27) Nejnovější výzkumy shrnuje I. Bóna, *Das Hunnenreich*.
- 28) K podunajskému stylu viz M. Kazanski, *Les Goths*, s. 66–76, 100–103; V. Bierbrauer, „Zur chronologischen, soziologischen und regionalen Gliederung des ostgermanischen Fundstoffs des 5. Jahrhunderts in Südosteuropa“, in: H. Wolfram & F. Daim (ed.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien 1980, s. 131–142; J. Tejral, „Fremde Einflüsse und kulturelle Veränderungen“, týž, „Zur Chronologie und Deutung der südöstlichen Kulturelemente“.
- 29) Viz E. A. Thompson, *The Huns*, 5. kapitola.
- 30) Viz C. A. Macartney, „The End of the Huns“, in: *Byzantinisch-Neugriechische Jahrbücher* 10, 1934, s. 106–114; O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 165nn; E. A. Thompson, *The Huns*, 7. kapitola.
- 31) Viz *Getica* 268–269; srv. P. Heather, *Goths and Romans*, s. 246, pozn. 15 (k dataci).
- 32) Viz Jordanes, *Romana* 336; srv. *PLRE* II 229.
- 33) Obecně viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 253–256.
- 34) Viz hesla Arnegisclus a Ariobindus v *PLRE* II (151 a 145–146).
- 35) Viz Theofanes AM 5931 (94 de Boor); srv. Prokopios, *Války* III 2, 39–40; B. Croke, „Evidence for the Hun Invasion of Thrace“, s. 360. Gótové prý zůstali v Thrákii 58 let, ale o gótském exodu není nic známo ani roku 479, ani roku 485. Kdybychom změnili 58 let na 68, problém by se vyřešil.

4. Gótové a Římané: Přeměna gótského světa

- 1) Viz AM XXXI 4, 4; Eunapios, frag. 42; Sokrates *h. e.* IV 34; Sozomenos *h. e.* VI 37.
- 2) Viz P. Heather, „The Crossing of the Danube and the Gothic Conversion“, in: *GRBS* 27, 1986, s. 289–318.
- 3) Viz AM XXI 4, 1–5, XXVII 10, 3, XXIX 4, 2nn, XXX 1, 18–21 (srv. poznámku XXIX 6, 5 o zavraždění kvádského krále Gabinia).
- 4) Kompletní diskuse a odkazy viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 128–135 (zde se nachází má argumentace proti převládajícímu názoru); M. Cesa, *Imperio Tardantico e Barbari: La crisi militare da Adrianopoli al 418*, Como 1994, s. 13nn.
- 5) Podle Eunapia (frag. 59) složili Gótové slavnostní přísahu, že se nenechají Římany podplatit a budou proti nim bojovat tak dlouho, dokud se nestanou pány říše. Touto pasáží se hodně zabýval E. A. Thompson, ale spolehlivě ji ověřit nelze. Viz E. A. Thompson, „The Visigoths from Fritigern to Euric“, in: *Historia* 12, 1963, s. 105–126.
- 6) Ammianus neříká, kdy se Greutungové připojili k povstání. Podle mne to bylo v tomto momentě. Viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 144–145.
- 7) Diskuse a odkazy viz P. Heather, *tamtéž*, s. 146–147.
- 8) Hlavním pramenem je Zosimos IV 24–34 (podle Eunapia); jeho popis je lepší, než se obvykle soudí. Viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 147–156, příloha B. Tam vystupují (a stále si za tím stojím) proti převládajícímu názoru, podle něhož Gratianus uzavřel roku 380 separátní mír s Greutungy. Viz např. M. Cesa, *Imperio Tardantico e Barbari*, s. 30–36.
- 9) Viz Themistios, *Or.* XIV–XVI. Anglický překlad řeči vydali D. Moncur a P. Heather v knize *Themistius: Select Orations*, Liverpool 1996. K míru srv. M. Cesa, *Imperio Tardantico e Barbari*, s. 36nn; P. Heather, *Goths and Romans*, 5. kapitola; H. Wolfram, *Die Goten*, s. 139nn.
- 10) Viz Zosimos IV 35, 38–39, Cons. Const. s. a. 386 (= *CM* 1, 244). Výraz zajatci (*captivi*) používá Claudianus, *In. Eut.* 2, 582; na jiném místě je týž autor označuje za kolóny (2, 205).
- 11) Spojitost mezi vojenskou službou a oběma revoltami jsem zdůraznil v knize *Goths and Romans* na s. 183–188. Problematice se dále věnuje J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, s. 51nn a H. Wolfram, *Die Goten*, s. 142nn.
- 12) Viz Claudianus, *De bello Gothico* 166nn, 610nn (z roku 402) a Synesios z Kyrény, *De Regno* 19–21 (N. Terzaghi datuje řeč do roku 399). Oba autoři charakte-

- rizují Alaricha jako vůdce všeobecného povstání Gótů. Srv. P. Heather, „The Anti-Scythian Tirade of Synesius' De Regno“, in: *Phoenix* 42, 1988, s. 152–172.
- 13) Revizionistický pohled na Alaricha lze nalézt u J. H. W. G. Liebeschuetze, *Barbarians and Bishops*, s. 51nn. Podrobnější protiargumenty jsem uvedl v knize *Goths and Romans* na s. 193nn.
- 14) Viz Eunapios, frag. 59; Zosimos IV 53, 3–56, 1. K dataci viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 154n. Zhodnocení viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 186nn.
- 15) Viz *PLRE* II 978–9; 987.
- 16) Obecně viz A. D. E. Cameron a kol., *Barbarians and Politics at the Court of Arcadius*, Berkeley 1993, 4. a 6. kapitola. Základními prameny k dohodě jsou Claudianus, *Eutr.* 2, 211nn, *De bell. Goth.* 533nn; Synesios, *De Regno* 19–21.
- 17) Událostmi se nejnověji zabýval A. D. E. Cameron a kol., *Barbarians and Politics*. V Gainovi vidí J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, s. 100nn možnou alternativu k Alarichovi, ale podle mého názoru byl spíše potenciálním Stilichonem.
- 18) Hlavním pramenem je Claudianus (*VI. Cons. Hon.* a *De bell. Goth.*). Komentář viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 208–210; M. Cesa, *Imperio Tardantico e Barbari*, 3. kapitola.
- 19) Srv. Sozomenos *h. e.* VIII 25, 3–4. Komentář viz J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, s. 65–66; P. Heather, *Goths and Romans*, s. 211–212.
- 20) Viz Zosimos V 26, 3; srv. též *PLRE* II 934.
- 21) Stilichonův pád a události, které mu předcházely, podrobně popisuje Zosimos (V 29–34). Komentář viz J. F. Matthews, *Western Aristocracies and Imperial Court AD 364–425*, Oxford 1975, 10. kapitola.
- 22) Viz Zosimos V 35, 5–6, 45, 3; srv. P. Heather, *Goths and Romans*, s. 213–214.
- 23) Dubius znamená latinsky dvojaký, obojetný (Pozn. red.).
- 24) K Flaviu Constantiovi a imperiální obnově viz J. F. Matthews, *Western Aristocracies and Imperial Court*, 12. a 13. kapitola.
- 25) Celým procesem jsem se zabýval v knize *Goths and Romans* na s. 28–33, 220–221. O následném dynastickém vývoji pojednává H. Wolfram, *Die Goten*, s. 178nn.
- 26) K významu zemědělství viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 244–245, kde čtenář nalezne komentář Malchových údajů (frag. 18, 3, 430, 5nn; frag. 20, 438, 55nn; 446, 199nn). Úvahy o počtu panonských Gótů viz *tamtéž*, s. 248–249.
- 27) Viz P. Heather, *tamtéž*, s. 253–254, 256 (komentuji zde zvláště Malcha, konkrétně frag. 2, 408, 22nn a frag. 18, 4, 434, 12nn).

- 28) Úplná argumentace viz P. Heather, *tamtéž*, s. 257–259.
- 29) K Asparovi a Strabónovi viz příslušná hesla v *PLRE* II (164nn, 1073nn).
- 30) Odkazy a podrobnější diskuse viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 260–261.
- 31) K Vidimerově skupině viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 268.
- 32) Viz *Getica* 281–282; srv. P. Heather, *Goths and Romans*, s. 246.
- 33) Nejlepší přehled Zenonovy vnitřní politiky podává stále E. R. Brooks, „The Emperor Zenon and the Isaurian“, in: *English Historical Review* 8, 1893, s. 209–238.
- 34) Viz Malchos, frag. 15 (*Suda*, A 3970). Anglický překlad pořídil R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire: Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchos*, sv. 2, Liverpool 1983, s. 477.
- 35) Viz Malchos, frag. 18, 2, 426, 45; frag. 18, 3, 432, 18–19.
- 36) Viz Malchos, frag. 18, 2, 428, 34nn.
- 37) Úplná rekonstrukce a argumentace viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 278nn.
- 38) Viz Malchos, frag. 18, 3–4; srv. P. Heather, *tamtéž*, s. 280nn.
- 39) Viz Jan z Antiochie, frag. 211, 5; další odkazy jsou v *PLRE* II 1076.
- 40) Viz Jan z Antiochie, frag. 211, 5 (nejlepší popis); Marcellinus Comes s. a. 481 (= *CM* 2, 92); Theofanes AM 5970 (126 de Boor); Jordanes, *Romana* 346; srv. *PLRE* II 1076.
- 41) Viz Marcellinus Comes s. a. 483 (= *CM* 2, 92).
- 42) Viz Jan z Antiochie, frag. 214, 3. Poněvadž víme, že Rekitach žáril na Theodorichovu konsulskou hodnost, bývá vražda obvykle datována do roku 484. Ale Amalova nominace musela být vyhlášena již na podzim roku 483.
- 43) Prokopios z Kaisarieie uvádí, že ve vojsku Zenonova nástupce Anastasia působili gótské velitelé Bessas a Godigisklos, „kteří se nepřipojili k Theodorichovi za jeho postupu z Thrákie do Itálie“. Viz Prokopios, *Války* I 8, 3; srv. H. Wolfram, *Die Goten*, s. 279, pozn. 4.
- 44) Viz K. Hannestad, „Les forces militaires d'après la guerre gothique de Procope“, in: *Classica et Mediaevalia* 21, 1960, s. 136–183.
- 45) Další argumentace viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 302–303.

5. Transformace Gótů (376–484)

- 1) První skupinu zlikvidoval provinciální velitel Frigeridus (AM XXXI 9), druhou *magister peditum* Sebastianus (AM XXXI 11) a třetí Modares, gótský předák

- v římských službách (Zosimos IV 25). O pobití rukojmí se zmiňuje AM XXXI 16, 8.
- 2) Viz obecně C. Courtois, *Les Vandales et l'Afrique*, Paris 1955.
  - 3) K Silingům viz Hydatius 59–60 [67–68]; k Belisarově výpravě proti Vandalům viz Prokopios, *Války* III–IV. Další komentáře a srovnání jsou uvedena v 7. kapitole.
  - 4) Zprávy vhodně uspořádal J. M. O'Flynn (*Generalissimos of the Western Roman Empire*, Edmonton 1983, s. 89, pozn. 4).
  - 5) Viz R. Wenskus, *Stammesbildung und Verfassung*; srv. H. Wolfram, *Die Goten*; W. Pohl, *Die Awaren*, München 1988.
  - 6) K tzv. vojenskému království viz H. Wolfram, *Die Goten*. K vojskům viz M. Rouché, „Les Wisigoths en Aquitaine. Peuple ou armée?“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (*Archaeologia Baltica* VII), s. 283–294; J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, týž, „Alaric's Goths: Nation or Army?“, in: J. Drinkwater & H. Elton (ed.), *Fifth-Century Gaul: A Crisis of Identity*, Cambridge 1992, s. 75–83.
  - 7) Viz M. Kazanski, *Les Goths*, s. 65–66.
  - 8) Viz P. Heather, *Goths and Romans*, 1. a 2. kapitola; týž, „Theoderic King of the Goths“, in: *Early Medieval Europe* 4/2, 1995, s. 145–173.
  - 9) Při diskusi o Alarichovi zmiňuje J. B. Hall („Alaric's First Invasion of Italy“, in: *Philologus* 132, 1988, s. 253) Velký trek Burů a americkou expanzi na Západ. V těchto případech připadal jeden vůz zhruba na šest lidí, a 460 vozů se roztáhlo do délky více než tři mil.
  - 10) Viz Prokopios, *Války* V 1, 12; srv. Ennodius, *Život biskupa Epifania* 111–112.
  - 11) K Munderichovi viz AM XXXI 3, 5. Modares prý pocházel „ze skythského královského rodu“ (tj. z Athanarichovy rodiny; viz výše s. 68). Viz Zosimos IV 25, 2.
  - 12) Opačný názor vyslovil v minulosti E. A. Thompson, „The Visigoths from Fritigern to Euric“. Naproti tomu P. Rousseau, „Visigothic Migration and Settlement 376–418: Some Excluded Hypotheses“, in: *Historia* 41, 1992, s. 345–361, dospěl k podobnému závěru jako já. O Gainově původu nevíme nic, a Tribigilda jsem úmyslně nezmiňoval, protože do římské armády vstoupil zřejmě po Odotheově debaklu a není jisté, jestli v ní sloužil dobrovolně (viz výše, s. 145).
  - 13) K Hunům viz Agathias II 13, 1nn; Jordanes, *Getica* 272. O Odoakerových stoupencích viz obecně H. Wolfram, *Die Goten*, s. 308.
  - 14) Alatheus a Safrax jsou někdy považováni za vůdce „multietnické“ skupiny Gótů, Hunů a Alanů, ale tento názor nemá oporu v pramenech. K tomu viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 144–145.

TŘETÍ ČÁST / Gótská království

6. První gótský nástupnický stát

- 1) Viz S. Teillet, *Des Goths à la nation gothique: Les origines de l'idée de nation en Occident du Ve au VIIe siècle*, Paris 1984, s. 146–149, 200nn, 242nn.
- 2) Viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 176nn; příslušné úvahy viz J. Drinkwater & H. Elton (ed.), *Fifth-Century Gaul*; M. Cesa, *Imperio Tardantico e Barbari*, 4. kapitola.
- 3) J. M. Wallace-Hadrill se například domníval, že Gótové měli bránit Akvitánii před saskými nájezdníky. Viz J. M. Wallace-Hadrill, „Gothia and Romania“, in: *Bulletin of the John Rylands Library, Manchester* 44, London 1962 (= *The Long-Haired Kings and Other Studies in Frankish History*). K podobným závěrům dospěl také E. A. Thompson („The settlement of the Barbarians in Southern Gaul“, in: *JRS* 46, 1956), podle něhož měli bránit galské pozemkové vlastníky před tzv. bagaudy (vzbouření rolníci).
- 4) Viz W. Goffart, *Barbarians and Romans AD 418–584: The Techniques of Accommodation*, Princeton 1980, s. 103nn; J. Durliat, „Le salaire de la paix social dans les royaumes barbares (Ve–VIe siècle)“, in: H. Wolfram & A. Schwarcz (ed.), *Anerkennung und Integration: Zu den wirtschaftlichen Grundlagen der Völkerwanderungszeit (400–600)*, Wien 1988, s. 22nn.
- 5) Viz Filostorgios *b. e.* XII 45 (= Olympiodoros, frag. 26, 2). Úplnou diskusi a odkazy lze nalézt v knize J. H. W. G. Liebeschuetze *Barbarians and Bishops* na s. 73–74 a v knize M. Cesa *Imperio Tardantico e Barbari* na s. 167nn. K právním dokladům viz s. 291.
- 6) Viz M. Kazanski, *Les Goths*, s. 89nn; E. James, „Les problèmes archéologiques du sud-ouest wisigothique et franc“, in: P. Perrin (ed.), *Gallo-Romains, Wisigoths et Francs en Aquitaine, Septimanie et Espagne* (Actes des VIIe Journées internationales d'Archéologie mérovingienne, Toulouse 1985), Paris 1991, s. 149–153.
- 7) Viz C. King, „Roman, Local and Barbarian Coinages in Fifth-Century Gaul“, in: J. Drinkwater & H. Elton (ed.), *Fifth-Century Gaul: A Crisis of Identity*, Cambridge 1992, s. 184–195.
- 8) Viz Nehlsenův článek v *RgA* V 42nn s odkazy.
- 9) Viz Hydatius 69 [77], 126 [134]. O důvodech, které způsobily ztroskotání útoků ve 20. a 40. letech 5. století, jsem psal v již zmíněném článku „The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe“.

- 10) Viz např. H. Wolfram, *Die Goten*, s. 181n.
- 11) Merobaudovu chvalořeč vydal F. M. Clover v *Transactions of the American Philological Society* 61, 1972. Viz Merobaudes 13, 19–22 s Cloverovým komentářem na s. 50nn a 56–58.
- 12) Hunové Aëtia podpořili už na počátku jeho kariéry – v roce 425 získal s jejich pomocí titul *komita* v Galii a v roce 433 titul vrchního velitele západofřímské armády. Podrobněji viz P. Heather, „The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe“.
- 13) Viz E. A. Thompson, *The Huns*, 4. až 6. kapitola; O. J. Maenchen-Helfen, *The World of the Huns*, s. 94nn.
- 14) Viz F. M. Clover, „The Family and Early Career of Anicius Olybrius“, in: *Historia* 27, 1978, s. 169–196; P. Heather, „The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe“.
- 15) Viz R. Mathisen, „Resistance and Reconciliation: Majorian and the Gallic Aristocracy After the Fall of Avitus“, in: *Francia* 7, 1979, s. 618–620.
- 16) Viz Hydatius 166–179 [173–186]; srv. níže, s. 208.
- 17) Viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 185n.
- 18) Viz Marius z Avenches k roku 456 (= *CM* 2, 232); srv. I. N. Wood, „Ethnicity and the Ethnogenesis of the Burgundians“, in: H. Wolfram & W. Pohl (ed.), *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern*, Wien 1990, s. 65–69.
- 19) Obecně viz E. James, *The Franks*, s. 64nn (v českém vydání s. 68nn).
- 20) Vítězství v severní Africe by určitě prodloužilo život západofřímské říše. Viz P. Heather, „The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe“.
- 21) Podrobný popis událostí lze nalézt ve Wolframově knize *Die Goten* na s. 189nn.
- 22) K zániku západofřímské říše viz P. Heather, „The Huns and the End of the Roman Empire in Western Europe“.
- 23) Viz níže, s. 227nn.
- 24) Viz Sidonius Apollinaris, *Carmina* XXIII 446; srv. R. Mathisen, „Resistance and Reconciliation: Majorian and the Gallic Aristocracy After the Fall of Avitus“, s. 611nn.
- 25) Provincie a města tam musely vyslat své zástupce pod hrozbou tvrdých pokut. Viz J. F. Matthews, *Western Aristocracies and Imperial Court*, s. 333nn.
- 26) Viz J. Harries, *Sidonius Apollinaris and the Fall of Rome*, Oxford 1994, s. 135–136.

- 27) Viz J. Harries, *tamtéž*, 11. kapitola. Hlavními Sidoniovými spolupracovníky byli Eucherius a Avitův syn Ecdicius.
- 28) Viz A. H. M. Jones, *The Later Roman Empire: A Social Economic and Administrative Survey*, Oxford, 1964, s. 257–259.
- 29) Viz P. D. King, *Law and Society in the Visigothic Kingdom*, Cambridge 1972, s. 69–70; E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, Oxford 1969, s. 130–131. Oba vycházejí z *Formulae Visigothicae* 2–6 (in: J. Gil, *Miscellanea Visigothica*, Sevilla 1972, s. 727).
- 30) Osobní právo upřednostňují P. D. King (*Law and Society in the Visigothic Kingdom*, s. 10–11) a H. Nehlsen (RgA V 42nn). Naproti tomu R. Collins (*Early Medieval Spain: Unity in Diversity 400–1000*, London 1983, s. 24nn) se přiklání k právu teritoriálnímu. Mé náhledy na obecnou povahu vizigótského zákonodárství se velmi podobají závěrům, k nimž došel P. Amory v případě burgundských zákoníků. Viz P. Amory, „The Meaning and Purpose of Ethnic Terminology in the Burgundian Laws“, in: *Early Medieval Europe* II/1, 1993, s. 1–28. Úvahy o germánském zákonodárství jako celku lze nalézt u P. Wormalda, „Lex Scripta and Verbum Regis: Legislation and Germanic Kingship, from Euric to Cnut“, in: P. H. Sawyer & I. N. Wood (ed.), *Early Medieval Kingship*, Leeds 1977, s. 105–138.
- 31) Text nápisu se dochoval ve středověkém rukopisu a jeho český překlad zní: „Ničivé věky zeslabily ctihodnou mocnou stavbu, pobožené a stářím zvetšelé bylo dílo. Svůj účel přestala plnit silnice nad řekou a volnou cestu přerušilo zřízení mostu. Nyní však mocný král Getů Eurich, který si vytyčil za úkol pečovat o svěšené země a svými činy šlechtetně usiloval o šíření vlastní pověsti, obnovil mohutné hradby města a neopomněl přitom opravit tuto zcela mimořádnou stavbu. Proto Salla připojuje jeho jméno ke jménům předků. On to byl, kdo vztýčil mostní oblouky a ukotvil je hluboko na dně řeky. A přestože pouze napodoboval původního stavitele, překonal nakonec jeho dílo, které už samo o sobě bylo obdivuhodné. K uskutečnění onoho záměru ho vybízela i láska k vlasti nejvyššího kněze Zenona. Šťastné město Augusta [Emerita] nyní přežívá staletí, obnoveno úsilím knížete a kněze. Dáno roku 521 [= 483 n. l.]“ Viz J. Vives, *Inscripciones cristianas de la España romana y visigoda*, Barcelona 1969², s. 363 (Pozn. red.).
- 32) Viz Sidonius Apollinaris, *Carmina* V 203–204; srv. Merobaudes 29–32 (Cloverova edice).

- 33) Obecně viz D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, Sigmaringen 1971, s. 38–39, 50–52.
- 34) Viz např. Sidonius Apollinaris, *Carmina* VII 431nn; srv. H. Wolfram, *Die Goten*, s. 184.
- 35) Viz J. H. W. G. Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*; M. Cesa, *Imperio Tardantico e Barbari*. Zmiňované zákony se nacházejí v *Leges Visigothorum* (IX 1, 8–9; IX 1, 16; X 2, 1). Je vhodné si povšimnout též mnohem mladšího *Eurichova zákoníku* (*Codex Euricianus* 277).
- 36) Obecně viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 195nn; I. N. Wood, *The Merovingian Kingdoms 450–751*, London 1994, s. 41nn.
- 37) Moderní španělská historiografie správně zdůrazňuje, že rozklad ústřední moci v Hispánii dosáhl během 5. století katastrofálních rozměrů. Viz např. P. C. Diaz Martínez, „La ocupación germánica de valle de Duero: Un Ensayo interpretativo“, in: *Hispania Antiqua* 18, 1994, s. 457–476.
- 38) Základní informace poskytují následující práce: A. Molinero Pérez, *La necrópolis visigoda de Duratón*, Madrid 1948; týž, *Aportaciones de las excavaciones y hallazgos casuales (1941–1959) al Museo Arqueológico de Segovia*, Madrid 1971; H. Zeiss, *Die Grabfunde aus dem spanischen Westgotenreich*, Berlin/Leipzig 1948; G. Ripoll López, *La necrópolis visigoda de El Carpio de Tajo (Toledo)*, Madrid 1985. Komentář viz P. De Palol & G. Ripoll López, *Les Goths. Ostrogoths et Wisigoths en Occident*, Ve–VIIIe siècle, Paris 1990; V. Bierbrauer, „Die Goten vom 1.–7. Jahrhundert n. Chr.“; *RgA* VI 284nn; M. Kazanski, *Les Goths*, s. 95nn.
- 39) Viz W. Hübener, „Zur Chronologie der westgotenzeitlichen Grabfunde in Spanien“, in: *Madrider Mitteilungen* 11, 1970, s. 187–211; týž, „Probleme der westgotenzeitlichen Nekropolen Spaniens aus mitteleuropäischer Sicht“, in: *Mitteilungen der Berliner Gesellschaft für Anthropologie, Ethnologie und Urgeschichte* 2/3, 1973, s. 129–143.
- 40) Srv. M. Kazanski, *Les Goths*, s. 95nn.
- 41) Všechny citace z Valesiova Anonyma (*Anonymus Valesianus*) byly převzaty z překladu J. Buriana a B. Mouchové; in: *Synové slávy – oběti iluzí*, Praha 1977, s. 275–287 (Pozn. red.).
- 42) K Pseudo-Gótům viz M. Kazanski, *Les Goths*, s. 101. Ke galským řadovým pohřebištím viz G. Halsall, „The Origin of the *Reibengräberzivilization*: Forty Years On“, in: J. Drinkwater & H. Elton (ed.), *Fifth-Century Gaul*, s. 196–207.

- 43) Srv. G. Ripoll López, „La necrópolis visigoda de El Carpio de Tajo. Una nueva lectura a partir de la topocronología y los adornos personales“, in: *Bulleti de la Reial Academia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* VII–VIII, 1993, s. 187–250; týž, „Archeologia visigota in Hispania“, in: E. A. Arslan a kol. (ed.), *I Goti*, Milano 1994, s. 301–327.
- 44) Viz G. Kampers, *Personengeschichtliche Studien zum Westgotenreich in Spanien*, Münster 1979, s. 175nn; P. Mikat, *Doppelbesetzung oder Ebrentitulatur - Zur Stellung des westgotisch-arianischen Episkopates nach der Konversion von 587/9*, Opladen 1984, s. 12nn.
- 45) Viz E. Gamillscheg, *Romania Germanica*, sv. 1, Berlin/Leipzig 1934, s. 350nn; G. Kampers, *Personengeschichtliche Studien*, s. 173nn; P.-H. Billy, „Souvenirs wisigothiques dans la toponymie de la Gaul méridionale“, in: J. Fontaine & C. Pellistrandi (ed.), *L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique*, Madrid 1992, s. 101–123.
- 46) K císařskému období viz P. Heather, „New Men for New Constantines. The Creation of an Imperial Elite in the Eastern Mediterranean“, in: P. Magdalino (ed.), *New Constantines: The Rhythm of Imperial Renewal in Byzantium*, London 1994, s. 11–33. *Alarichův breviář* ukazuje rozklad senátorského stavu, ale zároveň dokládá, že při procesech s významnými jedinci i nadále fungovaly zvláštní mechanismy. Viz E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, s. 114nn.
- 47) Ustanovení o odvodech, které bylo z *Breviáře* vypuštěno, se nachází v *Theodosiově zákoníku* (*Codex Theodosianus* 7). Situaci v 7. století ilustruje *Vizigótský zákoník* (*Leges Visigothorum* IX 2, 8–9); k tomu viz D. Sánchez, *El ejército en la sociedad visigoda*, Salamanca 1989.
- 48) Srv. E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, 5. až 6. kapitola.
- 49) V *Leges Visigothorum* III 1, 1 se spíše reviduje ztracené ustanovení *Eurichova zákoníku* než ustanovení z dob Theodosia II. (*Codex Theodosianus* 3, 14, 1).
- 50) K Řehořovi a Chlodvíkovi viz I. N. Wood, „Gregory of Tours and Clovis“, in: *Revue Belge de Philologie et d'Histoire* 63, 1985, s. 249–272.
- 51) Řehoř do této doby zasazuje i exil Volusiana z Toursu a Quintiana z Rodezu, což je ovšem chybné; biskup Volusianus odešel do vyhnanství v 90. letech 5. století a Quintianus pobýval mimo diecézi až v druhé dekádě 6. století.
- 52) Viz K. Schäferdieck, *Die Kirchen in den Reichen der Westgoten und Suewen bis zur Errichtung der westgotischen katholischen Staatskirche*, Berlin 1967, s. 55nn; 243–247.

53) Viz I. N. Wood, *The Merovingian Kingdoms*, s. 46nn; W. E. Klingshirn, *Caesarius of Arles. The Making of a Christian Community in Late Antique Arles*, Cambridge 1994, 4. kapitola.

54) Je příznačné, že do *Breviáře* byla zařazena celá 24. kniha *Theodosiova zákonníku*.

7. Ostrogótská Itálie: království a impérium

- 1) Hlavním pramenem je Jan z Antiochie, frag. 214, 4–9. Další prameny a komentář viz P. Heather, *Goths and Romans*, s. 304–305.
- 2) Viz Jan Malalas 212.
- 3) Západními prameny jsou Ennodius, *Panegyricus* VI 26 (srv. *Život biskupa Epifania* 109); Jordanes, *Getica* 57, 289nn; východními Prokopios, *Války* V 1, 912; Theofanes AM 5977 (131 de Boor); Jordanes, *Romana* 348. Vhodný komentář lze najít v článku J. Moorheada „Theoderic, Zeno and Odovaker“, in: *Byzantinische Zeitschrift* 77, 1984, s. 262–263.
- 4) Viz např. A. H. M. Jones, „The Constitutional Position of Odoacer and Theoderic“, in: *JRS* 52, 1964, s. 126–130; D. Claude, „Die ostgotischen Königserhebungen“, in: H. Wolfram & F. Daim (ed.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau*, s. 149–186. J. Prostko-Prostyński se domnívá, že v roce 491 byla pouze potvrzena dřívější dohoda o Theodorichově královské hodnosti. To opravdu nelze vyloučit. Viz J. Prostko-Prostyński, *Utraeque res publicae: The Emperor Anastasius Ps Gothic Policy 491–518*, Poznaň 1994, 1. kapitola.
- 5) K následnému vývoji viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 279nn; J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, Oxford 1992, 1. kapitola.
- 6) Viz J. Prostko-Prostyński, *Utraeque res publicae*, s. 131nn.
- 7) Všechny výňatky z Cassiodorových *Rozmanitostí* přeložil z latinského originálu (Cassiodorus, *Variae*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 12, Berlin 1894) J. Ohlidal (Pozn. red.).
- 8) Nejnověji viz R. A. Kaster, *Guardians of the Language: The Grammarian and Society in Late Antiquity*, California 1988, zvláště s. 12–19.
- 9) Viz R. Sorabji, *Time, Creation and the Continuum: Theories in Antiquity and the Early Middle Ages*. London 1983, zvláště 13. a 20. kapitola.
- 10) Klasickou studií politické teorie je práce F. Dvorníka *Early Christian and Byzantine Political Philosophy: Origins and Background*, Washington 1966. Viz zvláště 8., 10., 11. a 12. kapitola.

- 11) K tomu viz P. Heather, „The Historical Culture of Ostrogothic Italy“, in: *Atti del XIII Congresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo*, Spoleto 1993, s. 317–353.
- 12) K Theodorichovým palácům viz nejnověji M. J. Johnson, „Towards a History of Theoderic's Building Programme“, in: *DOP* 42, 1988, s. 73–96. Obecněji viz B. Ward-Perkins, *From Classical Antiquity to the Middle Ages: Urban Public Building in Northern and Central Italy AD 300–850*, Oxford 1984.
- 13) Viz *Život Caesariův* 1, 36–43; srv. W. E. Klingshirn, *Caesarius of Arles*, s. 124nn, 258.
- 14) Viz J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, 4. kapitola.
- 15) Viz *Acta synbodorum habitarium Romae* I 405.
- 16) Viz Ennodius, *Panegyricus* 6, 23nn; srv. *Život biskupa Epifania* 97, 35.
- 17) Viz J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, s. 194nn.
- 18) Viz S. J. B. Barnish, *Cassiodorus: Variae*, Liverpool 1992, s. XXIV–XXV; srv. *Variae* I 27; II 24; VI 5; VIII 33; IX 18.
- 19) Viz *Variae* II 7; III 17 (srv. 18); IV 22; V 40; X 5. Odkazy právníkům, *Theodosiův zákoník* a pozdější novely cituje Å. J. Fridh, Cassiodorus, *Variae*, in: *CCL* 96, s. 281–283.
- 20) K *Theodorichově ediktu*, jímž král „nastolil právní řád“, viz Anonymus Valsianus 12, 60; srv. *Variae* IX 18 (*Athalarichův edikt*). Prokopios hovoří o tom, že král využil „k ovládnutí poddaných císařské pravomoci“ (*Války* V 1, 27–28).
- 21) Ennodius zde doslova říká: „Tebe [tj. Theodoricha] vychovalo v lůně své vzdělanosti Řecko, které vtušilo budoucí vývoj; utvářelo tě na prahu života tak, že jsi mu jako hoch působil radost a brzy na to jsi mu poskytl bezpečnou ochranu.“ Český překlad chvalořeči pořídili J. Burian a B. Mouchová; in: *Synové slávy – oběti iluzí*, Praha 1977, s. 241–263 (Pozn. red.).
- 22) Viz *Variae* IX 24, 18. Tuto pasáž přeceňovalo mnoho badatelů, např. A. Momigliano, „Cassiodorus and the Italian Culture of His Time“, s. 216–217.
- 23) Viz C. Courtois, *Les Vandales et l'Afrique*, s. 289–310.
- 24) K významným římským rodinám viz S. J. B. Barnish, „Transformation and Survival in the Western Senatorial Aristocracy, c. AD 400–700“, in: *PBSR* 65, 1988, s. 120–155; C. Schäfer, *Der weströmische Senat als Träger antiker Kontinuität unter den Ostgotenkönigen (490–540 n. Chr.)*, St. Katharinen 1991. Otázkou zdánění se zabýval C. Wickham, „The Other Transition: From the Ancient World to Feudalism“, in: *Past and Present* 103, 1984, s. 3–36.

- 25) Viz C. Schäfer, *Der weströmische Senat als Träger antiker Kontinuität*, s. 1nn.
- 26) Sr. D. Claude, „Universale und partikulare Züge in der Politik Theoderichs“, in: *Francia* 6, 1978, s. 42–44.
- 27) Viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 322.
- 28) Tamtéž, s. 309, 312–313.
- 29) Cassiodorovou poznámkou jsem se zabýval v příspěvku „The Two Thousandth Year of Gothic History and Theoderic's Intervention in Visigothic Spain“, in: *XXXIV corso di cultura sull'arte ravennate e bizantina*, Ravenna 1987, s. 171–178. K vikariátu viz W. E. Klingshirn, *Caesarius of Arles*, s. 127nn.
- 30) Sr. P. Grierson, „The Date of Theoderic's Gold Medallion“, in: *Hikui* 11, 1985, s. 19–26.
- 31) Roku 540 nabídl italský Gótové Belisarovi císařskou hodnost (viz níže, s. 273), což potvrzuje jejich přístup k vlastním králům.
- 32) Viz V. Bierbrauer, *Die ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien*, Spoleto 1975, s. 23–39. Údaje jsou v zásadě založeny na Prokopiovi; v Itálii bylo nalezeno pouze 126 hrobů, které lze s jistou pravděpodobností považovat za gótské.
- 33) Viz G. P. Brogiolo & L. Castelletti, *Archeologia a Monte Barro*, sv. 1, Lecco 1991.
- 34) Sr. zvláště W. Goffart, *Barbarians and Romans*, 3. kapitola; S. J. B. Barnish, „Taxation, Land and Barbarian Settlement in the Western Empire“, in: *PBSR* 54, 1986, s. 170–195. Diskuse ovšem ještě pokračuje.
- 35) *Rozmanitosti* jasně hovoří (navzdory rozsáhlé vědecké debatě) o všech vojácích z těchto oblastí. Viz *Variae* V 26–27.
- 36) B. Ward-Perkins, *From Classical Antiquity to the Middle Ages*, s. 158–166; M. J. Johnson, „Towards a History of Theoderic's Building Programme“, s. 77–80.
- 37) V jedné pasáži *Rozmanitostí* je zmíněn rozkaz přemístit zásobovací loď z Ravenny do Ligurie; dvůr tou dobou zřejmě pobýval v Pavii (*Variae* II 20). Na jiném místě se uvádějí prostředky, poskytnuté Herulům na cestu z Pavie do Ravenny, přičemž se zdá, že král byl tehdy v Pavii (*Variae* IV 45). V době Boethiova obvinění dle Theoderich ve Veroně (Anonymus Valesianus 14, 81–88).
- 38) Ke „gótskému zákonu“ viz J.-O. Tjäder, *Die nichtliterarischen lateinischen Papyri Italiens aus der Zeit 445–700*, sv. 2, Stockholm 1982, s. 268, pozn. 3; sr. J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, s. 95. O gótských textech podrobněji pojednávají P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, s. 129–130, 6. kapitola. Seznamem duchovních u sv. Anastasia se zabýval J.-O. Tjäder, „Der Codex argenteus in Uppsala und der Buchmeister Viliarius in Ravenna“,

- in: U. E. Hagberg (ed.), *Studia Gotica*, Stockholm 1972, s. 144–164. Obecně viz J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, s. 89–97 s odkazy.
- 39) Sr. W. Ensslin, *Theoderich der Große*, München 1947, s. 169.
- 40) Viz *Variae* VII 34–36. K jednotlivým pozváním sr. tamtéž III 21, 22, 28.
- 41) Ennodius zmiňuje odvolání proti rozhodnutím místních gótských soudců; viz *Epistulae* II 23; III 20; VI 5.
- 42) Na Ennodia se obraceli jeho příbuzní, protože měl přístup k Faustu Nigerovi. Sr. k tomu J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, s. 156–158.
- 43) Podrobněji viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 310, 312; J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, 7. kapitola.
- 44) Sr. *PLRE* II 234.
- 45) Viz A. Momigliano, „Cassiodorus and the Italian Culture of His Time“ (citace je ze s. 216). Podrobnější argumentace proti Momiglianovu pojetí viz P. Heather, „The Historical Culture of Ostrogothic Italy“, in: *Atti del XIII Congresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo*, Spoleto 1993, s. 332nn.
- 46) Viz L. Schmidt, *Geschichte der deutschen Stämme bis zum Ausgang der Völkerwanderung. Die Ostgermanen*, München 1933², s. 353–354.
- 47) K Boethiovi a Theodahadovi viz S. J. B. Barnish, „Maximian, Cassiodorus, Boethius, Theodahad: Literature Philosophy and Politics in Ostrogothic Italy“, in: *Nottingham Medieval Studies* 34, 1990, s. 16–31; sr. J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, 7. kapitola.
- 48) Hlavním pramenem je Jan z Antiochie, frag. 214c, 117, sr. *PLRE* II 1171–1176, kde lze nalézt další odkazy.
- 49) Viz *Coll. Av.* 113. J. Prostko-Prostyński tvrdí, že dopis v podstatě nemění císařův postoj z let 497/8 (viz J. Prostko-Prostyński, *Utraeque res publicae*, s. 151nn). Domnívám se však, že tím opomíjí jeho dopady na tehdejší mocenskou rovnováhu.
- 50) Marcellinus Comes s. a. 508 (= *CM* 2, 64).
- 51) Viz *Variae* VIII 1, 3; sr. D. Claude, „Zur Begründung familiärer Beziehungen zwischen dem Kaiser und barbarischen Herrschern“, in: E. K. Chrysos & A. Schwarcz (ed.), *Das Reich und die Barbaren*, Wien 1989, s. 255–256.
- 52) Viz *Variae* VIII 9–11. Jiná část *Rozmanitostí* naznačuje, že by se nástupcem mohl stát i neamalský člen gótské nobility (*externus beres imperii*). Viz *Variae* VIII 3.
- 53) Viz *Variae* VIII 1, 3; sr. s. 260.
- 54) Viz S. J. B. Barnish, „Maximian, Cassiodorus, Boethius, Theodahad“.

- 55) Např. *Variae* VI 1, 5; VII 3, 3; VII 4, 3; VIII 3, 4; IX 14, 18; XII 5, 4; srv. J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, s. 71.
 56) Viz J. Moorhead, *tamtéž*, s. 71–72.
 57) Podle C. Schäfera (*Der weströmische Senat als Träger antiker Kontinuität*, s. 286) nebyli gótská viri illustri, s výjimkou Tuluina, členy senátu. Odlišný názor zastává J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, s. 73–75.
 58) Viz *Variae* IX 14; srv. J. Moorhead, *Theoderic in Italy*, s. 74nn.
 59) Obecně viz J. Moorhead, *tamtéž*, s. 73n, 77nn, 83–87; V. Bierbrauer, „Frühgeschichtliche Akkulturationsprozesse in den Germanischen Staaten am Mittelmeer (Westgoten, Ostgoten, Langobarden) aus der Sicht des Archäologen“, in: *Atti di VI congresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo*, Spoleto 1986, s. 102–104.
 60) K Anonymovi viz S. J. B. Barnish, „The Anonymous Valesianus II as a Source For the Last Years of Theoderic“, in: *Latomus* 42, 1983, s. 472–496.
 61) Srv. W. E. Klingshirn, *Caesarius of Arles*, s. 137nn.

8. Krize v 6. století a následný vývoj

- 1) Příslušnou pasáž přetiskl W. Streitberg, *Gotisches Elementärbuch*, Heidelberg 1920, s. 280nn.
 2) Viz *PLRE* II 175.
 3) Viz J. Nelson, „Queens as Jezebels: the Careers of Brunhild and Balthild in Merovingian History“, in: D. Baker (ed.), *Medieval Women*, Oxford 1978, s. 31–77.
 4) Všechny citace z Prokopiova díla byly převzaty z překladu P. Beneše; in: Prokopios z Kaisareie, *Válka s Góty*, Praha 1985 (Pozn. red.).
 5) Viz *PLRE* II 1132–1133. Poslední datovatelná zmínka o Tuluinovi je v Casiodorových *Rozmanitostech* (*Variae* VIII 25, asi z roku 527); srv. H. Wolfram, *Die Goten*, 335n.
 6) Viz Prokopios, *Války* V 4, 12nn; srv. *PLRE* II 65.
 7) Viz H. Wolfram, *Die Goten*, s. 336.
 8) Nejlepší popis výpravy podává Prokopios, *Války* III–IV.
 9) Viz *Variae* X 33. Vitigis tvrdil, že další vedení války je zbytečné, neboť Amalasantina smrt byla Theodahadovým zavražděním pomstěna a Matasuntha se navíc stala královnou.
 10) Boje s perským králem Husravem I. Anóšarvánem (zvaným v řeckých pramenech Chosroés) popisuje Prokopios v II. knize svých *Válek*. Komentář poskytuje J. B. Bury. *History of the Later Roman Empire*, sv. 2, London 1923, s. 89nn.

- 11) Viz Paulus Diaconus, *Dějiny Langobardů* II 2, s komentářem v *PLRE* III 924.
 12) Viz např. E. A. Thompson, *Romans and Barbarians. The Decline of the Western Empire*, Madison 1982, 5. kapitola.
 13) K římské elitě v dobách války viz nejnověji C. Schäfer, *Der weströmische Senat als Träger antiker Kontinuität*, zvláště s. 276nn.
 14) Viz např. *Války* V 18, 40; 20, 11–14; VI 6, 15nn; srv. E. A. Thompson, *Romans and Barbarians*, s. 104n.
 15) Viz např. *Války* VI 1, 23nn, 36; VIII 28, 11–16.
 16) Agathias I 1, 1 je v tomto případě důvěryhodnější než Prokopios (*Války* VIII 35, 33–36), podle něhož prý zbylí Gótové opustili Itálii.
 17) Klasickou studii je L. Schmidt, *Die letzten Ostgoten*, Berlin 1943, ale někteří z jeho Gótů byli pravděpodobně Langobardy. Jména uváděná Schmidtem na s. 9 je třeba vždy srovnávat s *PLRE* III a s prací T. S. Browna *Gentlemen and Officers. Imperial Administration and Aristocratic Power in Byzantine Italy A. D. 554–800*, Roma 1984.
 18) Existuje mnoho dostupných prací. Z anglických je to zvláště E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, 1.–4. kapitola a R. Collins, *Early Medieval Spain*, 2. kapitola. Ze španělských lze uvést dílo J. Orlandise *Historia de España: La España Visigótica*, Madrid 1977 a knihu L. A. Garcíi Morena *Historia de España Visigoda*, Madrid 1989. Přínosný je též D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*.
 19) Další komentář poskytuje I. N. Wood, *The Merovingian Kingdoms*, s. 169nn.
 20) Isidor ze Sevilly (*Historia Gothorum* 47) tvrdí, že Byzantince pozval do země Athanagild; podle Jordana (*Getica* 303) to byl Agila.
 21) Viz E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, s. 320nn; srv. též článek R. M. Sanze Serrana ve sborníku *Les Wisigoths*, Paris 1986.
 22) Viz např. R. Collins, *Early Medieval Spain*, s. 110.
 23) Např. Sappi (Jan z Biclara, *Chronica* 27) či Suani (*tamtéž* 39); srv. D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, s. 55–59.
 24) E. A. Thompson (*The Goths in Spain*, s. 78nn) zastával názor, že Leovigild podporoval ariánskou gótskou dominanci. Já sám se přikláním k výkladu, který dnes přijímá většina badatelů. Viz odkazy v pozn. 18.
 25) Viz J. Hillgarth, „Coins and Chronicles: Propaganda in Sixth Century Spain“, in: *Historia* 16, 1966, s. 482–508; R. Collins, „Merida and Toledo: 550–585“, in: E. James (ed.), *Visigothic Spain: New Approaches*, Oxford 1980, s. 189–219. Oba autoři dospěli k odlišným závěrům; dávám za pravdu spíše Hillgarthovi.

- 26) Ustanovení koncilu vydal J. Vives, *Concilios Visigóticos e Hispano-Romanos*, Barcelona / Madrid 1963, s. 107–145 (gótští signatáři na s. 122n). Viz též J. Fontaine, „Conversion et Culture chez les Wisigoths d'Espagne“, in: *Settimane di studi sull'Alto medioevo* 14, 1967, s. 87–147.
- 27) Chronologie a okolnosti těchto povstání jsou poměrně nejasné. Viz E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, s. 103n a příslušné partie u L. A. Garcíi Morena (*Prosopografía del reino Visigodo de Toledo*, Salamanca 1974).
- 28) Podrobněji viz M. Reydellet, *La Royauté dans la littérature latine de Sidoine Apollinaire à Isidore de Séville*, Roma 1981, s. 508–596; S. Teillet, *Des Goths à la nation gothique*.
- 29) Viz Concilium Toletanum IV 57. K významu přísah ve vizigótském království srv. D. Claude, „The Oath of the Allegiance and the Oath of the King in the Visigothic Kingdom“, in: *Classical Folia* 30, 1976, s. 3–26.
- 30) Viz Concilium Toletanum V 3 (*neq̄ Góthicae gentis nobilitas*); Concilium Toletanum VI 17 (*nisi genere Gothus*); Concilium Toletanum VIII 10. K *Historii krále Wamby (Historia Wambae)* viz R. Collins, „Julian of Toledo and the Royal Succession in Late Seventh-Century Spain“, in: P. H. Sawyer and I. N. Wood (ed.), *Early Medieval Kingship*, Leeds 1977, s. 30–49.
- 31) LV X 1, 16 (*ut nihil fisco debeat deperire*). Zákon je označen jako antiqua, což znamená, že byl převzat z Leogivildovy sbírky zákonů ze 6. století.
- 32) Ačkoli příspěvek L. A. Garcíi Morena („Gothic Survivals in the Visigothic Kingdoms of Toulouse and Toledo“, in: *Francia* 21/1, 1994, s. 1–15) obsahuje mnoho cenných informací, vychází z názoru, že nositeli etnicity byly v době stěhování národů královské rodiny. To považují za hluboký omyl.
- 33) Viz nejnověji L. A. García Moreno, *Historia de España Visigoda*, s. 247nn; srv. D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, s. 80nn. Rozdělení třídy svobodných je patrné např. v LV II 4, 2; VIII 3, 6; VIII 4, 24; IX 3, 3.
- 34) Situaci v Neustrii popisuje R. A. Gerberding, *The Rise of the Carolingians and the Liber Historiae Francorum*, Oxford 1987, 6. kapitola. K rozdělené třídě svobodných viz *Leges Burgundionum* II 2; *Pactus Legis Alamannorum* (pouze v jistých ohledech) II 1–11, XIV 6–11. Se zvláštními rodinami se můžeme setkat v zákonech bavorských (*Lex Baiuvariorum* III 1) i langobardských (včetně úvodu k *Rotharibo ediktu*).
- 35) K majetkům a jejich přežívání viz L. A. García Moreno, *Historia de España Visigoda*, s. 225nn; P. C. Díaz Martínez, *Formas económicas y sociales en el monacato Vi-*

- sigodo*, část 2, Salamanca 1987, s. 1992–1993. Peněžnictvím a obchodem se zabýval X. Barral I Altet, *La circulation des monnaies suèves et visigothiques*, München 1976; S. Keay, *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean. A Typology and Economic Study: The Catalan Evidence*, Oxford 1984; též, „Decline or Continuity? The Conventus Tarraconensis from the Fourth to the Seventh Centuries“, in: T. Blagg a kol. (ed.), *Papers in Iberian Archaeology*, Oxford 1984, s. 552–569. O sociálních vztazích pojednává L. A. García Moreno, *Historia de España Visigoda*, 237nn; P. Bonnassie, *From Slavery to Feudalism in South Western Europe*, trans. J. Birrell, Cambridge 1991, 1. kapitola; D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, s. 84nn; D. Sánchez, *El ejército en la sociedad visigoda*, s. 114nn.
- 36) Od průkopnických prací Sáncheze-Albornoze se na tyto trendy pohlíží jako na základ „feudálního“ či „předfeudálního“ státu. Viz C. Sánchez-Albornoz, *El „Stipendium“ Hispano-Godo y los Orígenes del Beneficio Prefeudal*, Buenos Aires 1947; též, *En Torno a los Orígenes del Feudalismo*, sv. 1, Buenos Aires 1974; srv. L. A. García Moreno, *Historia de España Visigoda*, s. 333nn.
- 37) Viz F. J. Simonet, *Historia de los Mozárabes de España*, Madrid 1903, s. 797nn.
- 38) Viz např. LV I 2, 7; I 5, 2. Thompsonovy argumenty jsou uvedeny v 11. kapitole knihy *The Goths in Spain*.
- 39) Viz LV IX 2, 8–9; srv. D. Sánchez, *El ejército en la sociedad visigoda*.
- 40) *Životy otců z Méridy X 6–7 (in bellica studia eruditus, in causis bellicis nihilominus exercitatus)*.
- 41) Jedinou výjimkou je *Historie krále Wamby* sepsaná sv. Juliánem z Toleda.
- 42) Číselnými údaji a etnickou analýzou se zabýval G. Kampers, *Personengeschichtliche Studien*, s. 160n, 202nn s odkazy (jedná se o důležitý doplněk k práci L. A. Garcíi Morena, *Prosopografía del reino Visigodo*, zvláště pokud jde o tvoření jmen). Pochybnosti vyslovil D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, s. 112nn (s kompletním přehledem Gótů s římskými jmény). K situaci v Galii viz např. P. Geary, *Aristocracy in Provence. The Rhone Basin at the Dawn of the Carolingian Age*, Philadelphia 1985, s. 101–114 s odkazy.
- 43) E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, s. 19, pozn. 1 uvádí v době před Leogivildovým nastoupením dva jiné možné případy.
- 44) Viz Claudův článek v RgA VII 531nn.
- 45) Díky Juliánovi z Toleda máme jisté informace o povstání septimánského vévody Paula, ale další neúspěšné rebely, jako např. Indulfa či Froilu, známe pouze jménem.

- 46) Podrobněji viz E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, s. 190nn; R. Collins, *Early Medieval Spain*, s. 108nn (zvláště k Rekkewinthovi a Chindaswinthovi); García Moreno, *Historia de España Visigoda*, s. 161nn. K výměně elit viz např. D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, s. 116–122.
- 47) Příručkou *Institutionum Disciplinae* se zabýval např. P. Riché, „L'Education à l'époque Wisigothique: les Institutionum Disciplinae“, in: *Annales Toledanos* 3, 1971, s. 171–180.
- 48) Viz *Formulae Wisigothorum* 20.
- 49) K Sisebutovi viz J. Fontaine, „King Sisebut's *Vita Desiderii* and the Political Function of Visigothic Hagiography“, in: E. James (ed.), *Visigothic Spain: New Approaches*, Oxford 1980, s. 93–129; R. Collins, *Early Medieval Spain*, s. 67–69. Královo dílo vydal J. Gil, *Miscellanea Visigothica*, Sevilla 1972. Obecně viz např. P. Riché, *Education et culture dans l'occident barbare. VIe–VIIIe siècle*, Paris 1962, 2., 4. a 6. kapitola; R. McKitterick (ed.), *The Uses of Literacy in Early Medieval Europe*, Cambridge 1991 (zvláště příspěvky R. Collinse a I. N. Wooda).
- 50) Obecně viz R. Collins, „Julian of Toledo“, týž, *Early Medieval Spain*; P. Linehan, *History and The Historians of Medieval Spain*, Oxford 1993, 2. kapitola; D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, s. 77nn, 108nn.
- 51) Viz L. A. García Moreno, *Historia de España Visigoda*, 7. kapitola; D. Claude, *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, s. 59nn; P. D. King, *Law and Society in the Visigothic Kingdom*, 3.–5. kapitola. Dobrý úvod k Reccopoli podává G. Ripoll López, „Archeologia visigota in Hispania“, in: E. A. Arslan a kol. (ed.), *I Goti*, Milano 1994, s. 301–327.
- 52) Viz např. V. Bierbrauer, „Zur chronologischen, soziologischen und regionalen Gliederung des ostgermanischen Fundstoffs“, in: H. Wolfram & F. Daim (ed.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien 1980; týž, „Die Goten vom 1.–7. Jahrhundert n. Chr.“; G. Ripoll López, „Características generales del poblamiento y la arqueología funeraria visigoda de Hispania“, in: *Espacio, tiempo y forma. Revista de la Facultad de Geografía e Historia*, Serie 1/2, 1989, s. 389–418; týž, „La necrópolis visigoda de El Carpio de Tajo“, týž, „Archeologia visigota in Hispania“, in: E. A. Arslan a kol. (ed.), *I Goti*, Milano 1994; M. Kazanski, *Les Goths*, s. 101nn.
- 53) Viz E. James (ed.), *Visigothic Spain: New Approaches*; týž, „Les problèmes archéologiques du sud-ouest wisigothique et franc“, in: P. Perrin (ed.), *Gallo-Romains, Wisigoths et Francs en Aquitaine, Septimanie et Espagne*, Paris 1991.

- 54) K dataci a (tradičnímu) výkladu *Zákoníku* viz např. P. D. King, „King Chindasvind and the First Territorial Law-Code of the Visigothic Kingdom“, in: E. James (ed.), *Visigothic Spain: New Approaches*, Oxford 1980, s. 131–157 (srv. týž, *Law and Society in the Visigothic Kingdom*, 1. kapitola). King navazuje na tradici sahající až k F. Zeumerovi („Geschichte der westgotischen Gesetzgebung“, in: *Neues Archiv* 23–26, 1898–1901, s. 419–516; 39–122; 91–149).
- 55) Viz CE 312 a LV V 4, 20; srv. k tomu E. A. Thompson, *The Goths in Spain*, s. 124.
- 56) Viz LV X 1, 8–9, 16; X 2, 1; X 3, 5.
- 57) Viz LV II 1, 6; III 1, 6; IX 2, 2; IX 2, 9.
- 58) Svá jména napsali v latinizované podobě biskupové Willegisel (Ubiligisclus) z Valencie a Frawigisel (Froisclus) z Tortosy. Viz K. Schäferdiek, *Die Kirche in den Reichen der Westgoten und Suewen bis zur Errichtung der westgotischen katholischen Staatskirche*, Berlin 1967, s. 161, pozn. 97. Katolický Gót Glismoda je doložen již roku 455; viz *tamtéž*, s. 10nn.

9. Symboly, mechanismy a kontinuita

- 1) Viz E. A. Thompson, „The Visigoths from Frigirern to Euric“, týž, *The Visigoths in the Time of Ulfila*.
- 2) Viz R. Wenskus, *Stammesbildung und Verfassung*; H. Wolfram, *Die Goten*.
- 3) Totéž může platit o Ragnarisovi, jehož Agathias (II 13, 3) označuje za bitturguského Huna. Není ale jasné, kdy se vlastně ke Gótům připojil – zda to bylo krátce před polovinou 6. století (kdy je poprvé zmiňován) nebo dříve.
- 4) Viz např. A. D. Smith, „War and Ethnicity“, týž, *The Ethnic Origins of Nations*.
- 5) Mé názory se od Thompsonových, Wenskusových a Wolframových liší spíše v chronologii sociálních procesů než v hodnocení procesů samotných.
- 6) K těmto osobám viz *PLRE* II 978–979, 1157.
- 7) Podle Zosima V 21, 6 se Gainas „přeplavil se svými barbary přes Dunaj s úmyslem vrátit se do své vlasti a tam prožít zbytek života“. Jeho „barbaři“ byli možná Greutungy vedenými roku 386 Odotheem a do povstání v roce 399 Tribigildem. Viz 3. kapitola.
- 8) Pojetí prosazované v různých studiích Bierbrauerem. Viz např. V. Bierbrauer, „Die Goten vom 1.–7. Jahrhundert n. Chr.“.
- 9) Viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, s. 94.
- 10) Viz V. Bierbrauer, *Die ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien*.

- 11) Viz K. Greene, „Gothic Material Culture“, in: I. Hodder (ed.), *Archaeology as Long-Term History*, Cambridge 1987, s. 117–142.
- 12) Před bitvou u Busta Gallorum ukázal Narses svým vojákům spony, náhrdelníky a zlaté náramky, „které rozpalují srdce před nebezpečím“, měly sloužit jako odměna za statečnost. Viz Prokopios, *Války VIII* 31, 8–9.
- 13) Byla odsouzena nikajským koncilem hlavně proto, že nevyučovala radikálnější postoje ariánů. Viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, 5. kapitola s odkazy.
- 14) Viz G. W. S. Friedrichsen, *The Gothic Version of the Gospels: A Study of its Style and Textual History*, Oxford 1926, část A; též, *The Gothic Version of the Epistles: A Study of its Style and Textual History*, Oxford 1939, část 4.
- 15) Viz J.-O. Tjäder, „Der Codex argenteus in Uppsala und der Buchmeister Viliarius in Ravenna“, s. 144–164.
- 16) Viz D. Claude, „The Oath of the Allegiance and the Oath of the King in the Visigothic Kingdom“.
- 17) Sociálním významem zákonných práv se zabývali W. Davies a P. Fouracre v knize *The Settlement of Disputes in Early Medieval Europe*, Cambridge 1986. K manželství a propouštění nesvobodných osob viz např. *Langobardské zákony* 221, 224–226; *Burgundský zákoník* 35, 40; *Alamanské zákony* (Lantfridana MSS) 16, 17; *Bavorské zákony* 8; *Sálský zákon* 13, 26.
- 18) Viz *Getica* 28–29; srv. P. Heather, *Goths and Romans*, s. 328.

CHRONOLOGICKÝ PŘEHLED

- poč. 1. stol. n. l. Strabón zmiňuje kmen Butonů, sídlící jižně od baltského pobřeží; pozdější antičtí autoři (Plinius Starší, Tacitus a Ptolemaios) již užívají názvu Gutoni či Gotoni
- 50–150 Starší fáze wielbarské kultury (Wielbark–Lubowidz) v dolním Povislí a Pomořanech; nositelé této kultury byli vedle jiných kmenových seskupení i Gótové
- 150–250 Mladší fáze wielbarské kultury (Wielbark–Cecele). Kultura se postupně šíří směrem na Ukrajinu
- 166–180 Markomanské války na středním Dunaji, zčásti vyvolané migrací gótských skupin k Černému moři (gótskému vlivu nasvědčuje zejména expanze wielbarské kultury)
- po 220 Nálezy wielbarské kultury na Ukrajině
- 235–284 Vojenská anarchie v římské říši
- 238 Gótové poprvé doloženi v severním Přičernomoří (podle Dexippa se obětí jejich útoku stalo město Histrie u ústí Dunaje)
- 249 Gótský náčelník Argaith a Guntherich dobývají thrácké město Marcianópolis
- 250–251 Tažení gótského krále Knivy na Balkán; porážka a smrt císaře Decia
- 255–257 Námořní výpravy „kmene Boranů“ do Malé Asie a na Balkán; k Boranům patrně náleželi také Gótové
- 260–380 Mezi dolním Dunajem a Dněprem se rozvíjí černjachovská kultura, zřetelně ovlivněná kulturou wielbarskou; přenos wielbarských kulturních znaků do Přičernomoří souvisí s příchodem gótských dobyvatelů
- 268 Vpád Góttů do Řecka

- 270 Císař Claudius II. poráží Góty u Naissu
- 271 Císař Aurelianus překračuje Dunaj a poráží gótského krále Kannabauda; Římané vyklizují Dácii a upevňují novou hranici na Dunaji
- 284–305 Diocletianus římským císařem - stabilizace impéria
po 300 Na území černjachovské kultury existuje minimálně šest nezávislých gótských království; nejznámějšími jsou říše Tervingů a Greutungů
- po 324 Císař Konstantin Veliký se snaží dostat pod kontrolu gótské teritorium
- 325 Na nikajském koncilu odsouzeno učení kněze Areia, podle něhož Bůh-Otec a Bůh-Syn nejsou stejné podstaty (odtud ariánství)
- 332 Smlouva mezi Góty a Konstantinem potvrzuje římskou hegemonii
- 341 Arián Vulfila biskupem křesťanů žijících na gótském území
- 347–348 Vypuzení Vulfily a jeho přívrženců do římské říše; Vulfila překládá bibli do gótského jazyka
- 364–378 Valens římským císařem na Východě
kol. 365 Athanarich se stává soudcem tervingských Gótů
- 365 Tervingové podporují uzurpátora Procopia v boji s císařem Valentem
- 367–369 Valentova výprava proti Tervingům končí zachováním statu quo
- 369–372 Pronásledování křesťanů na tervingském území
po 370 Kočovní Hunové si podmaňují Alany na Donu; sílí tlak Hunů a Alanů na greutungskou říši mezi Dněprem a Dněstrem
- 375 Smrt greutungského krále Ermanaricha; jeho nástupcem Vithimer
- 375–376 Vithimerova smrt v boji; většina Greutungů se stahuje směrem k Dněstru. Na obranu před Huny opevňuje tervingský soudce Athanarich starý římský *limes* u hranic Olténie
- 376 Rozštěpení Tervingů - část zůstává věrna Athanarichovi, část se podrobuje Alavivovi a Fritigernovi. Greutungy vedou Alatheus a Safrax

- 376 Alavivus, Fritigern, Alatheus a Safrax žádají císaře Valenta o azyl v impériu. Jejich přívrženci poté překračují Dunaj, třebaže Valens povolil vstup pouze Tervingům. Pokus Římanů odstranit Alaviva a Fritigerna má za následek rozsáhlou gótskou vzpouru
- po 376 Většina gótských migrantů přijímá ariánskou formu křesťanství, která tehdy na Východě impéria převažovala
- 377–378 Gótové plení balkánské provincie; Římané mobilizují armádu
- 378 Bitva u Adrianopole končí naprostým vítězstvím Gótů; smrt císaře Valenta
- 379 Theodosius jmenován novým císařem na Východě
- 382 Theodosius uzavírá s Góty smlouvu; migrantům je přidělena půda a povoleno vlastní zákonodárství
- 386 Dunaj překračuje další skupina Greutungů, vedená Odotheem. Její velitel je zabit, zbytek Římané přesídlují do maloasijské Frýgie
- 395 Smrt císaře Theodosia vede k rozdělení impéria na západní a východní část
- 395–408 Arcadius východořímským císařem
- 395–423 Honorius západořímským císařem (skutečným vládcem je Stilicho)
- 395 Počátek gótské revolty, vyvolané častým zatahováním Gótů do římských občanských válek; v čele vzbouřenců stojí Alarich
- 395–420 Přesun Hunů ze severního Přičernomoří do Velké maďarské nížiny; vznik hunské říše, která si postupně podmaňuje většinu Gótů za hranicemi impéria
- 399 Greutungové usídlení ve Frýgii se bouří; jejich velitelem je Tribigild
- 400 Gótský velitel Gainas, sloužící v římské armádě, se snaží využít Tribigildovy vzpoury ke státnímu převratu na Východě; Gainův pokus je zlikvidován, část jeho stoupenců se patrně připojuje k Alarichovi
- 401–402 Alarichovo první tažení do Itálie končí neúspěchem
- 405–406 Hunský postup do nitra Evropy vede k dalším etnickým přesunům za Rýnem a Dunajem. Do Itálie vpadá skupina Gótů,

- vedená Radagaisem. Po Stilichonově zásahu je Radagaisus popraven a jeho stoupenci zčásti zařazeni do římské armády, zčásti prodáni do otroctví
- 406–407 Do Galie vpadají Vandalové, Alani a Svěbové; povstání Konstantina III. proti Honoriovi oslabuje Stilichonovo postavení na západofřímském dvoře
- 408 Stilichonova poprava
- 408–409 Alarich využívá zmatku v západofřímské říši k novému tažení do Itálie. Během obléhání Říma se k jeho oddílům připojuje řada bývalých Radagaisových stoupenců; konečné zformování Vizigótů na římské půdě
- 410 Alarich dobývá Řím
- 410 Alarichova smrt; novým vizigótským vůdcem se stává Athaulf
- 412 Athaulf odvádí své stoupence do jižní Galie
- 415–418 Wallia vizigótským vůdcem
- 416–418 Smlouvy s Flaviem Constantiem zajišťují Vizigótům sídla v jižní Galii (mezi Toulouse a Bordeaux)
- 418–451 Theodorich I. z rodu Balthů vizigótským králem
- po 420 Formování thráckých Gótů v bałkánských provinciích (původ této skupiny je nejasný; zčásti mohlo jít o Góty, které přesídlili Římané roku 421 nabo 427 z Panonie do Thrákie)
- po 420 Hunové usídlují některé gótské skupiny v Panonii; formování panonských Gótů
- 440 Attila se stává hunským králem
- 451 Bitva na Katalaunských polích končí porážkou Hunů
- po 453 Dezintegrace hunské říše po Attilově smrti
- 454–455 V bitvě na řece Nedao porážejí Gepidové Attilovy syny; hunské nadvlády se zbavují i panonští Gótové v čele s Valamerem z rodu Amalů
- po 455 Rozklad západofřímské říše
- 466–484 Eurich vizigótským králem
- po 469 Eurich obsazuje většinu jižní Galie a rozsáhlé oblasti v Hispánii; zrození vizigótské říše
- 473 Vůdce thráckých Gótů Theodorich Strabón prohlášen králem
- 473 Panonští Gótové se přesouvají do Makedonie

- 474–491 Zenon východořímským císařem
- 474 Theodorich Amal králem panonských Gótů
- 476–481 Boj o nadvládu na Balkáně mezi panonskými Góty, thráckými Góty a císařem Zenonem
- 476 Germánský velitel Odoaker sesazuje posledního západofřímského císaře a stává se pánem Itálie
- po 480 Velká část Vizigótů se usazuje ve Španělsku
- 481 Smrt Theodoricha Strabóna ve Stabula Diomedis
- 482–511 Chlodvík francským králem
- 483–484 Sjednocení panonských a thráckých Gótů - vznik Ostrogótů vedených Theodorichem Amalem
- 484–507 Alarich II. vizigótským králem; vydání *Eurichova zákoníku*, určeného primárně Gótům, ale zčásti i Římanům
- 488 Theodorich Amal táhne s Ostrogóty do Itálie
- 489–493 Ostrogóti bojují s Odoakerovými silami o vládu nad Apeninským poloostrovem
- 491–518 Anastasius I. východořímským císařem
- 493 Theodorich obsazuje Ravennu; Odoakerova smrt
- 497–498 Anastasius uznává Theodorichovu vládu v Itálii
- 506 Ve vizigótské říši vydán *Alarichův breviář*, zákoník určený primárně Římanům, ale v některých ohledech i Gótům
- 507 V bitvě u Vouillé poráží Chlodvík vizigótského krále Alaricha II.; pod vizigótskou nadvládou zůstává jen Španělsko a Septimánie
- 511 Theodorich obsazuje Španělsko; vznik ostrogótsko-vizigótské říše
- 524–525 Poprava Boëthia a Symmacha v Itálii
- 526 Rozpad ostrogótsko-vizigótské říše po Theodorichově smrti; ve Španělsku vládne Amalarich, v Itálii Athalarich (jeho poručníci je Theodorichova dcera Amalasantha)
- 527–565 Justinianus I. východořímským císařem
- 531 Amalarichovo zavraždění znamená konec dynastie Balthů; novým vizigótským králem zvolen Theudes (vládne do roku 548)
- 534 Athalarichova smrt a následné svržení Amalasanthy (zavražděna roku 535); Theodahad ostrogótským králem

- 535-536 Vyostření vztahů mezi Ravennou a Konstantinopolí (oficiálním důvodem je smrt královny Amalasanthy, s níž Justinianus udržoval přátelské styky)
- 536 Východořímský vojevůdce Belisar se vyloduje v jižní Itálii; Theodahadovo zavraždění znamená konec dynastie Amalů. Novým ostrogótským králem se stává Vitigis
- 540 Belisar obsazuje Ravennu a zajímá Vitigise; ostrogótská říše je zdánlivě poražena
- 541-552 Totila ostrogótským králem; obnovení bojů s Byzancí
- 542-546 Totila dobývá Benevento, Cumae, Neapol a Řím; Belisar opět ustanoven vrchním velitelem východořímských vojsk (odvolán roku 548)
- 546-550 Boje v Itálii probíhají se střídavým štěstím (Byzanc je plně zaměstnána konfliktem se sásánovskou Persií)
- 549-572 Rozklad ústředních mocenských struktur ve vizigótské říši
- 551 Mírová smlouva s perskou říší uvolňuje Justinianovi ruce k vedení války v Itálii
- 552 Východořímský vojevůdce Narses poráží Ostrogóty u Busto Gallorum; Totilova smrt, krátká vláda Teiasova
- 552 Byzantinci obsazují jihovýchodní část Španělska
- 553-555 Narses si podrobuje většinu Itálie; kapitulace významných ostrogótských velitelů (zejména Aligerna a Ragnarise)
- 561 Porážka hraběte Widina znamená definitivní zhroucení ostrogótského odporu; Itálie se stává byzantskou provincií
- 572-586 Leovigild vizigótským králem
- 572-577 Leovigildovy vojenské výpravy obnovují jednotu vizigótské říše
- 579-580 Počátek revolty prince Hermenegilda
- po 580 Leovigild se pokouší sjednotit náboženské vyznání ve Španělsku (podpora konvezi k arianismu)
- 585 Hermenegildova smrt
- 585 Připojení svěbského království v severním Španělsku k vizigótské říši
- 586-601 Rekkared I. vizigótským králem
- 587 Rekkared přestupuje ke katolictví

- 587-590 Revolty ariánské opozice končí neúspěchem
- 589 Třetí toledský koncil formálně vyhláší konverzi Gótů ke katolictví; usnadněno mísení gótské a hispanořímské nobility
- 612-621 Vládné Sisebut, klasicky vzdělaný panovník a autor četných latinských spisů
- 624 Vypuzení Byzantinců z Pyrenejského poloostrova
- 642-653 Chindaswinth vizigótským králem; tvrdé potlačování politických protivníků, snad vyvolané vratkými poměry v zemi (v letech 603-642 byli svrženi tři králové)
- kol. 650 Model dvou právních textů (*Alarichův breviář* a *Eurichův zákoník*) nahrazen jednotným *Vizigótským zákoníkem*
- 711 Zničení vizigótské říše ve Španělsku muslimskými nájezdníky

PRAMENY

Acta synhodorum:

Acta synhodorum habitarum Romae, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 12, 1894.

Agathias:

Agathiae Myrinaei *Historiarum libri quinque*, ed. R. Keydell, Berlin 1967. (Anglický překlad: Agathias, *The Histories*, přel. J. D. Frendo, Berlin / New York 1975.)

Alamanské zákony:

Leges Alamannorum, ed. K. Lehmann, in: MGH LL, nationum Germanicarum 5, 1, 1888. (Anglický překlad: *Alamannic Laws*, přel. T. J. Rivers, in: *Laws of the Alamans and Bavarians*, Philadelphia 1977.)

Alarichův breviář:

Breviarium Alaricianum, in: *Lex Romana Visigothorum*, ed. G. Haenel, Berlin 1849 (reprint Aalen 1962).

Ambrosius:

Ambrosius, *Expositio in Lucam*, ed. M. Adriaen, in: CCL 14, 1957; týž, *De Spiritu Sancto libri III*, ed. O. Faller, in: CSEL 79, 1964.

Ammianus Marcellinus:

Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri qui supersunt*, ed. W. Seyfarth, Berlin 1968–1971. (Český překlad: Ammianus Marcellinus, *Soumrak římské říše*, přel. J. Češka, Praha 1975.)

Anonymus Valesianus:

Excerpta Valesiana, ed. J. Moreau & V. Velkov, Leipzig 1968. (Český překlad: Anonymus Valesiův, in: *Synové slávy – oběti iluzí*, přel. J. Burian & B. Mouchová, Praha 1977, s. 267–287.)

Aurelius Victor:

Sexti Aurelii Victoris *Liber de Caesaribus*, ed. F. Pichlmayr, Leipzig 1961. (Český překlad: Sextus Aurelius Victor, *Knihy o císařích*, in: Hérodianos, *Řím po Marku Aureliovi*, přel. J. Burian & B. Mouchová, Praha 1975, s. 211–265.)

Auxentius:

Auxentius, in: *Scripta Arriana Latina I*, ed. R. Gryson, in: CCL 87, 1982, s. 29nn. (Anglický překlad: Auxentius, *Letter on Ulfila*, přel. P. Heather & J. F. Matthews, in: *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool 1991.)

Bavorské zákony:

Leges Baiuvariorum, ed. J. Merkel, in: MGH LL 3, 1863. (Anglický překlad: *Bavarian Laws*, přel. T. J. Rivers, in: *Laws of the Alamans and Bavarians*, Philadelphia 1977.)

Boëthius:

Boethius, *De consolatione philosophiae*, ed. W. Weinberger, in: CSEL 67, 1934. (Anglický překlad: Boethius, *Tractates, Consolation of Philosophy*, přel. H. F. Stewart a kol., London 1973. Výňatky z Boëthiova díla in: J. Burian, *Zánik antiky*, Praha 1972, s. 88, 99.)

Braulio ze Zaragozy:

Braulio, *Opera*, ed. J.-P. Migne, in: PL 80, 1850, s. 639–720. (Anglický překlad: Braulio of Saragossa, *Works*, přel. C. Barlow, Washington 1969 [= Fathers of the Church 63]).

Burgundský zákoník:

Leges Burgundionum, ed. L. R. Salis, in: MGH LL, nationum Germanicarum 2, 1, 1892. (Anglický překlad: *Burgundian Code*, přel. K. F. Drew, Philadelphia 1972.)

Caesar:

Caesar, *Commentarii de bello Gallico*, ed. R. Schenk, Praha 1920. (Český překlad: *Zápisky o válce galské*, přel. I. Bureš, in: Gaius Iulius Caesar, *Válečné paměti*, Praha 1972.)

Caesarius z Arles:

Caesarius Arelatensis, *Opera*, ed. J.-P. Migne, in: PL 67, 1848. (Anglický překlad: Caesarius of Arles, *Life, Testament, Letters*, přel. W. Klingshirn, Liverpool 1994.)

Cassiodorus:

Cassiodorus, *Variae epistolae*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 11, 1894, s. 1nn. (Úplný anglický překlad: T. Hodgkin, *The Letters of Cassiodorus*, London 1886; částečný překlad: S. J. B. Barnish, *Cassiodorus: Variae*, Liverpool 1992. Výňatky z Cassiodorových *Rozmanitostí* in: J. Burian, *Zánik antiky*, Praha 1972, s. 82–87.)

Cassius Dio:

Cassius Dio, *Historia Romana*, ed. U. P. Boissevain, Berlin 1969². (Anglický překlad: Dio, *Roman History*, přel. E. Cary, sv. 9, London 1927. Německý překlad: Cassius Dio, *Römische Geschichte*, přel. O. Veh, sv. 5, Zürich / München 1987.)

Claudianus:

Claudius Claudianus, *Carmina*, ed. Th. Birt, in: MGH AA 10, 1892. (Anglický překlad: Claudian, *Poems*, přel. M. Platnauer, 2 sv., London 1922. Výňatky z Claudianova díla in: J. Burian, *Zánik antiky*, Praha 1972, s. 55, 95–97.)

Collectio Avellana:

Collectio Avellana. Epistolae imperatorum, pontificum, aliorum: 376–553, ed. O. Guenther, in: CSEL 35, 1 a 2, 1895–1896.

Dexippos:

Dexippus, *Chronica*, in: FGrH II A, 1926; *týž, Scythica*, in: FGrH II A, 1926.

Ennodius:

Ennodius, *Opera*, ed. F. Vogel, in: MGH AA 7, 1885.

Epifanios:

Epiphanius, *Panarion / Adversus Haereses*, ed. K. Holl & J. Dummer, 3 sv., Berlin 1977–1985. (Anglický překlad: *The Panarion of Epiphanius of Salamis*, přel. F. Williams, Leiden 1987.)

Eunapios:

Eunapius, *Historiarum fragmenta*, in: FHG 4, 1885, s. 7nn. (Anglický překlad: R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, 2 sv., Liverpool 1981–1983.)

Eurichův zákoník:

Codex Euricianus, ed. A. d'Ors (= Estudios Visigóticos II. Cuadernos del Instituto Jurídico Español 12), Roma / Madrid 1960.

Filostorgios:

Philostorgius, *Historia ecclesiastica*, ed. J. Bidez & F. Winkelmann (= Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte 5), Berlin 1972².

Formulae Wisigothicae:

Formulae Wisigothicae, ed. K. Zeumer, in: MGH Formulae, 1886, s. 572nn.

Fotios:

Photius, *Bibliotheca*, ed. R. Henry, Paris 1959–1977 (s francouzským překladem).

Fredegar:

Fredegar, *Chronicae*, ed. B. Krusch, in: MGH SS rerum Merovingicarum 2, 1888, s. 1nn.

Historia Augusta:

Scriptores Historiae Augustae, ed. E. Hohl, Ch. Samberger & W. Seyfarth, 2 sv., Leipzig 1971. (Český překlad: *Portréty světovládců*, přel. J. Burian & B. Mouchová, 2 sv., Praha 1982.)

Hydatius:

Hydatius Lemicus, *Continuatio chronicorum Hieronymianorum*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 11, 1894. (Anglický překlad: R. W. Burgess, *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana: Two Contemporary Accounts of the final years of the Roman Empire*, Oxford 1993.)

Isidor ze Sevilly:

Isidorus Hispalensis, *Historia Gothorum, Wandalorum, Sueborum*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 11, 1894 (reprint 1981). (Německý překlad: Isidor, *Geschichte der Goten, Vandalen und Sueven*, přel. D. Coste, Kettwig 1990².)

Jan z Antiochie:

Ioannes Antiochenus, *Historiae fragmenta*, in: FHG 4, s. 538nn; FHG 5, s. 27nn. (Anglický překlad zlomků z FHG 4: John of Antioch, přel. C. D. Gordon, in: *The Age of Attila: Fifth-Century Byzantium and the Barbarians*, Ann Arbor 1966.)

Jan z Biclara:

Johannes Biclarenis, *Chronica a. DLXVII–DXC*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 11, 1894. (Anglický překlad: John of Bicular, přel. K. B. Wolf, in: *Conquerors and Chroniclers of Early Medieval Spain*, Liverpool 1990.)

Jordanes:

Jordanes, *Getica*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 5, 1, 1882, s. 53nn; týž, *Romana*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 5, 1, 1882, s. 1nn. (Německý překlad: Jordanis, *Gotengeschichte*, přel. W. Martens, Essen [bez data]. Anglický překlad: *Getica*, přel. C. C. Mierow, New York 1912. Výňatky z Jordanova textu in: J. Burian, *Zánik antiky*, Praha 1972, s. 44–45, 47–50.)

Julián z Toleda:

Julianus Toletanus, *Historia Wambae regis*, ed. J.-P. Migne, in: PL 96, 1862.

Libanios:

Libanii *Opera (Orationes)*, ed. R. Foerster, 4 sv., Leipzig 1903–1908. (Anglický překlad: Libanius, *Select Orations*, přel. A. F. Norman, 2 sv., London 1969–1977. Český překlad: část Libaniova díla přeložila R. Dostálová. Viz *O vlastním osudu*,

Praha 1973, s. 129–199 [= Antická próza IV]; *Tribuny výmluvnosti*, Praha 1974, s. 305–369 [= Antická próza V]).

Langobardské zákony:

Leges Langobardorum, ed. F. Bluhme & A. Boretius, in: MGH LL 4, 1868. (Anglický překlad: *Lombard Laws*, přel. K. Fischer Drew, Philadelphia 1973.)

Malalas:

Ioannes Malalas, *Chronographia*, ed. L. Dindorf, Bonn 1831. (Anglický překlad: John Malalas, *Chronicle*, přel. E. Jeffreys a kol., Melbourne 1986.)

Malchos:

Malchus, *Byzantinae historiae librorum VII fragmenta*, in: FHG 4, s. 112nn. (Anglický překlad: R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, 2 sv., Liverpool 1981–1983.)

Marcellinus Comes:

Marcellinus Comes, *Chronicon*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 11, 1894, s. 37nn.

Merobaudes

Merobaudes, *Carmina*, ed. F. Vollmer, in: MGH AA 14, 1905, s. 1nn. (Anglický překlad pořídil F. M. Clover, in: *Transactions of the American Philological Society* 61, 1971.)

Olympiodoros:

Olympiodorus, *Historiarum librorum XXII fragmenta*, in: FHG 4, s. 58nn. (Anglický překlad: R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, 2 sv., Liverpool 1981–1983.)

Orosius:

Paulus Orosius, *Historiae adversus paganos*, ed. C. Zangenmeister, in: CSEL 5, 1882. (Anglický překlad: Orosius, *History against the Pagans*, přel. R. J. Deferrari,

Washington 1964. Německý překlad: Orosius, *Die antike Weltgeschichte in christlicher Sicht*, přel. A. Lippold, 2 sv., Zürich / München 1985–1986. Výňatky z Orosova textu in: J. Burian, *Zánik antiky*, Praha 1972, s. 71–72.)

Panygerici Latini:

Panegyrici Latini, ed. E. Galletier, 3 sv., Paris 1955 (s francouzským překladem). (Český překlad: *Synové slávy – oběti iluzí*, přel. J. Burian & B. Moučková, Praha 1977, s. 19–263.)

Paulus Diaconus:

Paulus Diaconus, *Historia Langobardorum*, ed. O. Abel, Leipzig 1939. (Německý překlad: Paulus Diaconus, *Geschichte der Langobarden*, přel. O. Abel, Kettwig 1992².)

Paulinus z Pelly:

Paulinus de Pella, *Eucharisticos Deo*, ed. W. Brandes, in: CSEL 16, 1888, s. 291nn. (Anglický překlad: Paulinus of Pella, *Eucharisticon*, ed. a přel. H. G. Evelyn White, in: Ausonius, sv. 2, London 1921.)

Petros Patrikos:

Petrus Patricius, *Historiarum fragmenta*, in: FHG 4, s. 184nn.

Plinius Starší:

Plinius Maior, *Historiae naturalis libri XXXVII*, ed. H. Rackham, 9 sv., Cambridge 1949–1952. (Částečný český překlad: Plinius Starší, *Kapitoly o přírodě*, přel. F. Němeček, Praha 1974.)

Possidius:

Possidius, *Vita s. Augustini*, ed. M. Pelegritto, Alba 1955.

Priskos:

Priscus, *Historiae Byzantinae librorum VIII fragmenta*, in: FHG 4, s. 71nn. (Anglický překlad: R. C. Blockley, *The Fragmentary Classicising Historians of the Later Roman Empire. Eunapius, Olympiodorus, Priscus and Malchus*, 2 sv., Liverpool 1981–1983.)

Prokopios z Kaisareie:

Procopius, *Bella I–VIII*, ed. J. Haury, Leipzig 1962–1963. (Český překlad: Prokopios z Kaisareie, *Válka s Peršany a Vandaly*, přel. A. Hartmann & K. Rubešová, Praha 1985; též, *Válka s Góty*, přel. P. Beněš, Praha 1985.)

Prosper Tiro:

Prosper Tiro, *Epitoma Chronicon*, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 9, 1892, s. 341nn.

Ptolemaios:

Ptolemaios, *Geographica*, ed. C. F. A. Nobbe, Hildesheim 1966².

Ruricius z Limoges:

Ruricius, *Epistulae*, ed. B. Krusch, in: MGH AA 8, 1887, s. 299nn.

Rutilius Namatianus:

Claudius Rutilius Namatianus, *De reditu suo sive iter Gallicanum libri II*, ed. E. Doblhofer, Heidelberg 1972. (Výňatek z Namatianova díla in: J. Burian, *Zánik antiky*, Praha 1972, s. 90–91.)

Řehoř z Toursu:

Gregorius Turonensis, *Historiarum libri decem*, ed. a přel. R. Buchner, 2 sv., Berlin (bez data). (Český překlad: Řehoř z Toursu, *O boji králů a údělu spravedlivých*, přel. J. Kincl, Praha 1986.)

Sálský zákon:

Lex salica, ed. K. A. Eckhardt, in: MGH LL, nationum Germanicarum 4, 2, 1969. (Anglický překlad: *Salic Law*, přel. K. F. Drew, Philadelphia 1991.)

Salvianus:

Salvianus, *De gubernatione Dei*, ed. K. Halm, in: MGH AA 1, 1877. (Anglický překlad: Salvian, *On the Government of God*, přel. E. M. Sanford, New York 1966. Výňatky ze Salvianova díla in: J. Burian, *Zánik antiky*, Praha 1972, s. 38, 56–58, 77–78.)

Sidonius Apollinaris:

Sidonius Apollinaris, *Carmina*, ed. Ch. Luetjohann, in: MGH AA 8, 1887, s. 173nn; *týž*, *Epistulae*, ed. Ch. Luetjohann, in: MGH AA 8, 1887, s. 1nn. (Anglický překlad: Sidonius Apollinaris, *Poems and Letters*, přel. W. B. Anderson, 2 sv., London 1935–1965.)

Sokrates Scholastikos:

Socrates, *Historia ecclesiastica*, ed. J.-P. Migne, in: PG 67, 1859, s. 30nn. (Český překlad: Socrates Scholasticus, *Církevní dějiny*, přel. J. Novák, 2 sv., Praha 1989–1990.)

Sozomenos:

Sozomenos, *Historia ecclesiastica*, ed. J. Bidez & G. Ch. Hansen (= Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte 50), Berlin 1960.

Strabón:

Strabon, *Geographica*, ed. W. Aly, 4 sv., Bonn 1957.

Synkellos:

Georgii Syncelli *Chronographia*, ed. L. Dindorf, 2 sv., Bonn 1829.

Synesios z Kyrény:

Synesios, *Epistulae*, ed. A. Garzya, Roma 1979.

Tacitus:

Tacitus, *Annalium libri XVI*, ed. H. Furneaux, Oxford 1965; *týž*, *Germania*, ed. M. Winterbottom, Oxford 1975; *týž*, *Historiarum libri qui supersunt*, ed. C. D. Fisher, Oxford 1911. (Český překlad: Tacitus, *Letopisy*, přel. A. Minařík & A. Hartmann, Praha 1975; *týž*, *Dějiny*, in: *Z dějin císařského Říma*, přel. A. Minařík, A. Hartmann & V. Bahník, Praha 1976, s. 19–290; *týž*, *Život Iulia Agricolu*, in: *tamtéž*, s. 293–328; *týž*, *Germánie*, in: *tamtéž*, s. 331–364.)

Themistios:

Themistius. *Orationes quae supersunt*, ed. H. Schenkl, G. Downey & A. F. Norman, 3. sv. Leipzig 1965–1974. (Anglický překlad: řeči VIII a X viz P. Heather &

J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool 1991; řeči XIV–XVI viz D. Moncur & P. Heather, *Themistius: Select Orations*, Liverpool 1996.)

Theodorichův edikt:

Edictum Theoderici, ed. F. Bluhme, in: MGH LL 5, 1868, s. 145nn.

Theodosiův zákoník:

Codex Theodosianus, ed. Th. Mommsen, Berlin 1954².

Theofanes:

Theophanes Homologetes (Confessor), *Chronographia*, ed. C. de Boor, 2 sv., Leipzig 1883–1885.

Toledské koncily:

Concilios visigóticos e hispano-romanos, ed. J. Vives (= España cristiana 1), Barcelona / Madrid 1963.

Umučnění sv. Sávy:

Passio s. Sabae Gotbi, ed. H. Delahaye, in: *Analecta Bollandiana* 31, Paris 1912, s. 215nn. (Anglický překlad viz P. Heather & J. F. Matthews, *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool 1991.)

Vizigótský zákoník:

Leges Visigothorum, ed. K. Zeumer, in: MGH LL nationum Germanicarum 2, 1, 1892.

Zaragozská kronika:

Chronica CaesarAugustana, ed. Th. Mommsen, in: MGH AA 11, 1894, 221nn.

Zázraky sv. Demetria

Miracula s. Demetrii, in: *Les plus anciens recueils des miracles de saint Démétrius et la pénétration des Slaves dans les Balkans*, ed. P. Lemerle, 2 sv., Paris 1979 (s francouzským překladem).

Zonaras:

Ioannes Zonaras, *Chronicon*, ed. M. Pinder & Th. Büttner-Worbst (= Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae), 3 sv., Bonn 1841–1897.

Zosimos:

Zosime, *Histoire nouvelle*, ed. F. Paschoud, 3. sv., Paris 1971–1989 (s francouzským překladem). (Český překlad: Zosimos, *Stesky posledního Římana*, přel. A. Hartmann, Praha 1983.)

Životy otců z Méridy:

Vitae sanctorum patrum Emeretensium, ed. A. Maya Sanchez (= CCL 116), Turnholt 1992.

BIBLIOGRAFIE

Seznam literatury obsahuje pouze tituly, které jsou častěji citovány v poznámkách, popř. nebyly dosud zmiňovány. (Pozn. red.)

1. Základní literatura

- Antony, W.: „Migration in Archaeology: The Baby and the Bathwater“, in: *American Anthropologist* 92, 1990, s. 894–914.
- Arrhenius, B.: *Merovingian Garnet Jewellery. Emergence and Social Implications*, Stockholm 1985.
- Arslan, E. A. a kol. (ed.): *I Goti*, Milano 1994.
- Bacal, A.: *Ethnicity in the Social Sciences. A View and a Review of the Literature on Ethnicity*, Coventry 1991.
- Barnish, S. J. B.: „Maximian, Cassiodorus, Boethius, Theodahad: Literature, Philosophy and Politics in Ostrogothic Italy“, in: *Nottingham Medieval Studies* 34, 1990, s. 16–31.
- Bierbrauer, V.: *Die ostgotischen Grab- und Schatzfunde in Italien*, Spoleto 1975.
- Bierbrauer, V.: „Zur chronologischen, soziologischen und regionalen Gliederung des ostgermanischen Fundstoffs des 5. Jahrhunderts in Südosteuropa“, in: H. Wolfram & F. Daim (ed.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien 1980, s. 131–142.
- Bierbrauer, V.: „Die Goten vom 1.–7. Jahrhundert n. Chr.: Siedelgebiete und Wanderbewegungen aufgrund archäologischer Quellen“, in: *Peregrinatio Gothica* 3, 1991 (= Universitets Oldsaksamlings Skrifter, Ny rekke 14), s. 9–43.
- Bóna, I.: *Das Hunnenreich*, Stuttgart 1991.
- Cameron, A. D. E. a kol.: *Barbarians and Politics at the Court of Arcadius*, Berkeley 1993.

- Cataniciu, I. B.: *Evolution of the System of Defence Works in Roman Dacia*, Oxford 1981.
- Cesa, M.: *Imperio Tardantico e Barbari: La crisi militare da Adrianopoli al 418* (= Biblioteca di Athenaeum 23), Como 1994.
- Claude, D.: *Adel, Kirche und Königtum im Westgotenreich*, Sigmaringen 1971.
- Claude, D.: „The Oath of the Allegiance and the Oath of the King in the Visigothic Kingdom“, in: *Classical Folia* 30, 1976, s. 3–26.
- Collins, R.: „Julian of Toledo and the Royal Succession in Late Seventh-Century Spain“, in: P. H. Sawyer and I. N. Wood (ed.), *Early Medieval Kingship*, Leeds 1977, s. 30–49.
- Collins, R.: *Early Medieval Spain: Unity in Diversity 400–1000*, London 1983.
- Courtois, C.: *Les Vandales et l'Afrique*, Paris 1955.
- Croke, B.: „Evidence for the Hun Invasion of Thrace in AD 422“, in: *GRBS* 18, 1977, s. 347–367.
- Dake, P. G. a kol. (ed.): *Diffusion and Migration: Their Roles in Cultural Development*, Calgary 1978.
- Demougeot, E.: *La formation de l'Europe et les invasions barbares I: Des origines germaniques à l'avènement de Dioclétien*, Paris 1969.
- Demougeot, E.: *La formation de l'Europe et les invasions barbares II: De l'avènement de Dioclétien (284) à l'occupation germanique de l'Empire Romain d'occident (début du VIe siècle)*, Paris 1979.
- Díaz Martínez, P. C.: „Propiedad y explotación de la tierra in al Lusitania Tar-doantigua“, in: *Historia Antiqua* 10–11, 1992–1993, s. 297–309.
- Fontaine, J. & Pellistrandi, C. (ed.): *L'Europe héritière de l'Espagne wisigothique*, Madrid 1992.
- García Moreno, L. A.: *Prosopografía del reino Visigodo de Toledo* (= Acta Salmatien-sia, Filosofía y letras 77), Salamanca 1974.
- García Moreno, L. A.: *Historia de España Visigoda*, Madrid 1989.
- Goffart, W.: *Barbarians and Romans AD 418–584: The Techniques of Accommoda-tion*, Princeton 1980.
- Gordon, C. D.: *The Age of Attila: Fifth-Century Byzantium and the Barbarians*, Ann Arbor 1966.
- Haarnagel, W.: „Das eisenzeitliche Dorf Feddersen Wierde“, in: H. Jankuhn & R. Wenskus (ed.), *Geschichtswissenschaft und Archäologie*, Sigmaringen 1979, s. 45–99.

- Hagberg, U. E. (ed.): *Studia Gotica*, Stockholm 1972.
- Hachmann, R.: *Die Goten und Skandinaviern*, Berlin 1970.
- Harries, J.: *Sidonius Apollinaris and the Fall of Rome*, Oxford 1994.
- Heather, P.: „Cassiodorus and the Rise of the Amals: Genealogy and the Goths under Hun Domination“, in: *JRS* 79, 1989, s. 103–128.
- Heather, P.: *Goths and Romans 332–489*, Oxford 1991.
- Heather, P.: „The Historical Culture of Ostrogothic Italy“, in: *Atti del XIII Con-gresso internazionale di studi sull'Alto Medioevo*, Spoleto 1993, s. 317–353.
- Heather, P.: „Literacy and Power in the Migration Period“, in: A. K. Bowman & G. Woolf (ed.), *Literacy and Power in the Ancient World*, Cambridge 1994, s. 177–197.
- Heather, P. & Matthews, J. F.: *The Goths in the Fourth Century*, Liverpool 1991.
- Hedeager, L.: „The Evolution of Germanic Society 1–400 AD“, in: R. F. J. Jones a kol. (ed.), *First Millennium Papers: Western Europe in the First Millennium*, Oxford 1988, s. 129–144.
- Hedeager, L.: *Iron Age Societies. From Tribe to State in Northern Europe 500 BC to AD 700*, přel. J. Hines, Oxford 1992.
- Chadwick, H.: *Boethius: The Consolations of Music, Logic, Theology, and Philosophy*, Oxford 1981.
- Childe, C. G.: *The Aryans: A Study in Indo-European Origins*, London 1926.
- Childe, C. G.: *Man Makes Himself*, London 1936.
- Ilkjær, J.: „Illerup Adal (Danemark). Un lieu de sacrifices du IIIe siècle de n. è. en-Scandinavie méridionale“, in: F. Vallet & M. Kazanski (ed.), *La Noblesse ro-maine et les Chefs barbares*, Paris 1995, s. 101–112.
- James, E.: „Septimania and its Frontier: An Archaeological Approach“, in: E. Ja-mes (ed.), *Visigothic Spain: New Approaches*, Oxford 1980, s. 223–242.
- James, E.: „Les problèmes archéologiques du sud-ouest wisigothique et franc“, in: P. Perrin (ed.), *Gallo-Romains, Visigoths et Francs en Aquitaine, Septimanie et Espagne* (= Actes des VIIe Journées internationales d'Archéologie méro-vingienne, Toulouse 1985), Paris 1991, s. 149–153.
- James, E.: *Frankové*, Praha 1997 (orig. titul: *The Franks*, Oxford 1988).
- Johnson, M. J.: „Towards a History of Theoderic's Building Programme“, in: *DOP* 42, 1988, s. 73–96.
- Kampers, G.: *Personengeschichtliche Studien zum Westgotenreich in Spanien*, Mün-ster 1979.

- Kazanski, M.: *Les Goths (Ier - VIIe siècles après J.-C.)*, Paris 1991.
- Kazanski, M.: „Contributions a l'étude des migrations des Goths à la fin du IVe siècle et au Ve siècle: le témoignage de l'archéologie“, in: P. Perrin (ed.), *Gallo-Romains, Wisigoths et Francs en Aquitaine, Septimanie et Espagne* (= Actes des VIIe Journées internationales d'Archéologie mérovingienne, Toulouse 1985), Paris 1991, s. 11-25.
- King, P. D.: *Law and Society in the Visigothic Kingdom*, Cambridge 1972.
- Klingshirn, W. E.: *Caesarius of Arles. The Making of a Christian Community in Late Antique Arles*, Cambridge 1994.
- Klose, J.: *Roms Klientel-Randstaaten am Rhein und an der Donau: Beiträge zur ihrer Geschichte und rechtlichen Stellung im 1. und 2. Jhdt. n. Cb.*, Breslau 1934.
- Kobylnski, Z. (ed.): *Ethnicity in Archaeology* (speciální téma), in: *Archaeologia Polona* 29, 1991.
- Kossinna, G.: *Die Herkunft der Germanen: zur Methode der Siedlungsarchäologie*, Würzburg 1926².
- Kristiansen, K. & Paludan-Muller, C. (ed.): *New Directions in Scandinavian Archaeology*, København 1978.
- Liebeschuetz, J. H. W. G.: *Barbarians and Bishops*, Oxford 1990.
- MacCormack, S.: *Art and Ceremony in Late Antiquity*, Berkeley 1983.
- Maenchen-Helfen, O. J.: *The World of the Huns*, Berkeley 1973.
- Magomedov, B.: „La stratification social de la population de la culture de Černjachov“, in: F. Vallet & M. Kazanski (ed.), *La Noblesse romaine et les Chefs barbares*, Paris 1995.
- Mathisen, R.: „Resistance and Reconciliation: Majorian and the Gallic Aristocracy After the Fall of Avitus“, in: *Francia* 7, 1979, s. 597-627.
- Mathisen, R.: „Emigrants, Exiles, and Survivors“, in: *Phoenix* 38, 1984, s. 159-170.
- Matthews, J. F.: *Western Aristocracies and Imperial Court AD 364-425*, Oxford 1975.
- Momigliano, A.: „Cassiodorus and the Italian Culture of His Time“, in: *Proceedings of the British Academy* 4, 1955, s. 207-245.
- Moorhead, J.: *Theoderic in Italy*, Oxford 1992.
- Peregrinatio Gothica* 1 (= *Archaeologia Baltica* VII), Łódź 1986.
- Peregrinatio Gothica* 2 (= *Archaeologia Baltica* VIII), Łódź 1989.

- Peregrinatio Gothica* 3 (= Universitetets Oldsaksamling Skrifter, Ny rekke 14), Oslo 1992.
- Perrin, P. (ed.): *Gallo-Romains, Wisigoths et Francs en Aquitaine, Septimanie et Espagne* (= Actes des VIIe Journées internationales d'Archéologie mérovingienne, Toulouse 1985), Paris 1991.
- Pohl, W.: „Die Gepiden und die Gentes an der mittleren Donau nach dem Zerfall des Attilareiches“, in: H. Wolfram & F. Daim (ed.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien 1980, s. 239-305.
- Prostko-Prostyński, J.: *Utraeque res publicae: The Emperor Anastasius I's Gothic Policy 491-518*, Poznań 1994.
- Renfrew, C.: *Archaeology: Theories, Methods, and Practice*, London 1991.
- Ripoll López, G.: *La necrópolis visigoda de El Carpio de Tajo (Toledo)*, Madrid 1985.
- Ripoll López, G.: „La necrópolis visigoda de El Carpio de Tajo. Una nueva lectura a partir de la topocronología y los adornos personales“, in: *Bulleti de la Real Academia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi* VII-VIII, 1993, s. 187-250.
- Ripoll López, G.: „Archeologia visigota in Hispania“, in: E. A. Arslan a kol. (ed.), *I Goti*, Milano 1994, s. 301-327.
- Sánchez, D.: *El ejército en la sociedad visigoda*, Salamanca 1989.
- Schäfer, C.: *Der weströmische Senat als Träger antiker Kontinuität unter den Ostgotenkönigen (490-540 n. Chr.)*, St. Katharinen 1991.
- Schäferdiek, K.: *Die Kirchen in den Reichen der Westgoten und Suewen bis zur Errichtung der westgotischen katholischen Staatskirche*, Berlin 1967.
- Smith, A. D.: „War and Ethnicity: The Role of Warfare in the Formation, Self-images and Cohesion of Ethnic Communities“, in: *Ethnic and Racial Studies* 4, 1981, s. 375-395.
- Smith, A. D.: *The Ethnic Origins of Nations*, Oxford 1986.
- Steuer, H.: *Frühgeschichtliche Sozialstrukturen Mitteleuropas*, Göttingen 1982.
- Svennung, J.: *Jordanes und Scandia*, Stockholm 1967.
- Teillet, S.: *Des Goths à la nation gotbique: Les origines de l'idée de nation en Occident du Ve au VIIe siècle*, Paris 1984.
- Tejral, J.: „Fremde Einflüsse und kulturelle Veränderungen nördlich der mittleren Donau zu Beginn der Völkerwanderungszeit“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (= *Archaeologia Baltica* VII), s. 175-238.

- Tejral, J.: „Zur Chronologie und Deutung der südöstlichen Kulturelemente in der frühen Völkerwanderungszeit Mitteleuropas“, in: *Anzeiger des Germanischen Nationalmuseums* 1987 (1988), s. 11–46.
- Thompson, E. A.: „The Visigoths from Fritigern to Euric“, in: *Historia* 12, 1963, s. 105–126.
- Thompson, E. A.: *The Early Germans*, Oxford 1965.
- Thompson, E. A.: *The Visigoths in the Time of Ulfila*, Oxford 1966.
- Thompson, E. A.: *The Goths in Spain*, Oxford 1969.
- Thompson, E. A.: *Hunové*, Praha 1999 (orig. titul: *The Huns*, Oxford 1995).
- Tjäder, J.-O.: „Der Codex argenteus in Uppsala und der Buchmeister Viliaric in Ravenna“, in: U. E. Hagberg (ed.), *Studia Gotica*, Stockholm 1972, s. 144–164.
- Todd, M.: *Germáni*, Praha 1999 (orig. titul: *The Early Germans*, Oxford 1992).
- Ward-Perkins, B.: *From Classical Antiquity to the Middle Ages: Urban Public Building in Northern and Central Italy AD 300–850*, Oxford 1984.
- Wenskus, R.: *Stammesbildung und Verfassung: Das Werden der frühmittelalterlichen Gentes*, Köln 1961.
- Wolfram, H.: *Die Goten. Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts*, München 1990³.
- Wolfram, H. & Daim, F. (ed.): *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien 1980.
- Wolfram, H. & Pohl, W. (ed.): *Typen der Ethnogenese unter besonderer Berücksichtigung der Bayern* (= Denkschriften der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Phil.-Hist. Kl. 201), Wien 1990.
- Wood, I. N.: *The Merovingian Kingdoms 450–751*, London 1994.

2. Studie k wielbarské a černjachovské kultuře

Wielbarská kultura

- Dąbrowska, T.: „The Cemetery of the Przeworsk and Wielbark Cultures at the Kozarowka Site, Białystok voivodship“, in: *Wiadomości Archeologiczne* 43/1, 1978, s. 62–82.
- Dąbrowska, T.: „The Cultural Changes of Masovia and Polésie in the Period of the Roman Influence“, in: *Wiadomości Archeologiczne* 54/1, 1980, s. 45–58.
- Grabarczyk, T. a kol.: „Période Romaine en Pomeranie“, in: *Inventaria Archaeologica Pologne* 43, Warszawa / Łódź 1979.

- Kempisty, A. & Okulicz, J.: „Période Romaine tardive et période des migrations des peuples en Mazovie“, in: *Inventaria Archaeologica Pologne* 15, Łódź 1965.
- Kmieciniński, J.: *Odry, cmentarzysko kurhanowe z okresu rzymskiego w powiecie chojnickim*, Łódź 1968.
- Kmieciniński, J.: „Kulturverbindungen Skandinaviens und der südlichen Ostseeküste in der Spät-Latène- und Römischen Kaiserzeit“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (= *Archaeologia Baltica* VII), s. 39–60.
- Kmieciniński, J. a kol.: „Cmentarzysko kurhanowe ze starszego okresu rzymskiego w Wesiorach w pow. kartuskim“, in: *Prace i Materiały Muzeum Archeologicznego i Etnograficznego w Łódzi* 12, 1965, s. 37–119.
- Kuharenko, J. V.: „Le Problème de la Civilisation ‚Gotho-Gépide‘ en Polesie et en Volhynia“, in: *Acta Baltico-Slavica* 5, 1967, s. 19–40.
- Kuharenko, V. J.: *Mogilnik Brest-Trichin*, Moskva 1980.
- Machajewski, H.: „The Wielbark Culture in Relation to the Przeworsk Culture in Wielkopolska (Great Poland)“, in: *Fontes Archaeologici Posnanienses* 29, 1978, s. 49–64.
- Pietrzak, M. & Tuszyska, M.: „Période romaine tardive (Pruszcz Gdański 7)“, in: *Inventaria Archaeologica Pologne* 60, Warszawa / Łódź 1988.
- Schindler, R.: *Die Besiedlungsgeschichte der Goten und Gepiden im Unteren Weichselraum auf Grund der Tongefüße*, Leipzig 1940.
- Wolągiewicz, R.: „Wielbark Culture Ploughed Area From the Early Roman Period at Gronowo, Pomerania“, in: *Wiadomości Archeologiczne* 42/2, 1977, s. 227–244.
- Wolągiewicz, R.: „Die Goten im Bereich der Wielbark-Kultur“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (= *Archaeologia Baltica* VII), s. 63–98.

Přechodné kultury

- Borodziej, T. a kol.: „Période romaine tardive et début de la période des migrations des peuples (groupe de Masłomęcz)“, in: *Inventaria Archaeologica Pologne* 61, Warszawa / Łódź 1989.
- Kokowski, A.: „La genèse des éléments culturels sur le territoire de la Pologne sud-est et de l'Ukraine ouest dans la période des influences romaines“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (= *Archaeologia Baltica* VII), s. 153–174.
- Kokowski, A.: „Période romaine tardive. Civilisation de Černjahov“, in: *Inventaria Archaeologica Pologne* 50, Warszawa / Łódź 1986.

Černjachoovská kultura

- Constantinescu, M. a kol. (ed.): *Relations Between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, Bucureşti 1975.
- Diaconu, G.: „Archäologische Angaben über die Taifalen“, in: *Dacia* 7, 1963, s. 301-315.
- Diaconu, G.: „Einheimische und Wandervölker im 4. Jahrhundert u. Z. auf dem Gebiete Rumäniens (Tîrgşor-Gherăseni-Variante)“, in: *Dacia* 8, 1964, s. 195-210.
- Diaconu, G.: *Tîrgşor Necropola din secolele III-IV E. N.*, Bucureşti 1965.
- Diaconu, G.: „Das Gräberfeld von Mogoşani (Kreis Dimboviţa)“, in: *Dacia* 13, 1969, s. 367-402.
- Diaconu, G.: „On the Socio-economic Relations Between Natives and Goths in Dacia“, in: M. Constantinescu a kol. (ed.), *Relations Between the Autochthonous Population and the Migratory Populations on the Territory of Romania*, Bucureşti 1975, s. 67-75.
- Diaconu, G. & Anghelescu, N.: „Despre Necropoloa din sec. IV e. n. de la Radu Negru (r. Călărăşi)“, in: *Studii si cercetari de istorie veche si arheologie* 14, 1963, s. 167-174.
- Häusler, A.: „Zu den sozialökonomischen Verhältnissen in der Černjachov-Kultur“, in: *Zeitschrift für Archäologie* 13, 1979, s. 32-65.
- Ioniţă, I.: „Contribuţii cu privire la cultura Sîntana de Mureş-Černeahov pe teritoriul Republicii Socialiste România“, in: *Arheologia Moldovei* 4, 1966, s. 189-259 (francouzské resumé na s. 252-257).
- Ioniţă, I.: *Das Gräberfeld von Independenţa, Walachei: zur relativen Chronologie und zu den Bestattungs-, Beigaben-, und Trachtsitten eines Gräberfeldes der Černjachov-Sîntana de Mureş-Kultur* (= Saarbrücker Beiträge z. Altertumskunde 10), Bonn 1971.
- Ioniţă, I.: „Probleme der Sîntana de Mureş-Černjachov-Kultur auf dem Gebiete Rumäniens“, in: U. E. Hagberg (ed.), *Studia Gotica*, Stockholm 1972, s. 95-104.
- Ioniţă, I.: „La nécropole du IVe siècle de n. è. à Miorcăni“, in: *Inventaria Archaologica Roumanie* 8, 1979.
- Ioniţă, I.: „Die Römer-Daker und die Wandervölker im Donauländischen Karpatenraum im 4. Jahrhundert“, in: H. Wolfram & F. Daim (ed.), *Die Völker an der mittleren und unteren Donau im fünften und sechsten Jahrhundert*, Wien 1980, s. 123-129.

- Ioniţă, I.: „Chronologie der Sîntana de Mureş-Černjachov-Kultur“, in: *Peregrinatio Gothica* 1, 1986 (= *Archaeologia Baltica* VII), s. 295-351.
- Ioniţă, I.: „Die Fibeln mit umgeschlagenem Fuß in der Sîntana-de-Mureş-Černjachov Kultur“, in: *Peregrinatio Gothica* 3, 1992 (= *Universitetets Oldsaksamling Skrifter*, Ny rekke 14), s. 77-90.
- Kropotkin, V. V.: „Denkmäler der Przeworsk-Kultur in der Westukraine und ihre Beziehungen zur Lipica- und Černjachov-Kultur“, in: *Ausklang der Latène-Zivilisation und Anfänge der germanischen Besiedlung im mittleren Donaugebiet*, Bratislava 1976, s. 173-200.
- Magomedov, B. V.: *Černjachovskaja kultura severo-zapadnogo Pričernomorja*, Kijev 1987.
- Materialy i issledovanija po arheologii SSSR*, sv. 82, 89, 116, 139.
- Mitreă, B. & Preda, C.: „Quelques problèmes ayant trait aux nécropoles de type Sîntana-Tcherniakhov découvertes en Valachie“, in: *Dacia* 8, 1964, s. 211-237.
- Mitreă, B. & Preda, C.: *Necropole din secolul al IV-lea E. N. in Muntenia*, Bucureşti 1966 (francouzské resumé na s. 165-188).
- Mogil'niki černjachovskoj kultury*, 2 sv., Moskva 1979-1988.
- Palade, V.: „Nécropole du IVe et commencement du Ve siècle de n. è. à Bîrlad-Valea Seacă“, in: *Inventaria Archaologica Roumanie* 12, 1986.
- Rafalovič, I. A.: *Dančeny. Mogil'nik černjachovskoj kultury III-IV vv. n. e.*, Kišiněv 1986.
- Ščukin, M. B.: „Das Problem der Černjachov-Kultur in der sowjetischen archäologischen Literatur“, in: *Zeitschrift für Archäologie* 9, 1975, s. 24-41.
- Werner, J.: „Dančeny und Brangstrup“, in: *Bonner Jahrbücher* 188, 1988, s. 241-286.

SEZNAM ZKRATEK

AM	<i>Ammianus Marcellinus</i>
CCL	<i>Corpus christianorum, series latina</i>
CE	<i>Codex Euricianus</i>
CM	<i>Chronica minora</i>
Coll. Av.	<i>Collectio Avellana</i>
CSEL	<i>Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum</i>
DF	<i>Dějiny Franků</i>
DOP	<i>Dumbarton Oaks Papers</i>
FGrH	<i>Die Fragmente der griechischen Historiker</i>
FHG	<i>Fragmenta historicorum graecorum, ed. C. Müller, sv. IV-V., Paris, 1868, 1870</i>
frag.	<i>fragment, zlomek</i>
HA	<i>Historia Augusta</i>
h. e.	<i>historia ecclesiastica (církvní dějiny)</i>
JRS	<i>Journal of Roman Studies</i>
LV	<i>Leges Visigothorum</i>
MGH AA	<i>Monumenta Germaniae Historica, Auctores Antiquissimi</i>
MGH LL	<i>Monumenta Germaniae Historica, Leges</i>
MGH SS	<i>Monumenta Germaniae Historica, Scriptores</i>
Or.	<i>Oratio (řeč)</i>
PBSR	<i>Proceedings of the British School at Rome</i>
PG	<i>Patrologia graeca</i>
PL	<i>Patrologia latina</i>
PLRE	<i>Prosopography of the Later Roman Empire, 3 sv., Cambridge 1971-1992</i>
RgA	<i>Reallexicon der germanischen Altertumskunde</i>
s. a.	<i>sub anno (k roku)</i>

SEZNAM MAP

1) Kmeny uváděné v Tacitově <i>Germánii</i> a jejich přibližná lokalizace	25
2) Tradiční archeologické „kultury“ starší doby římské	26
3) Rozšíření wielbarské a černjachovské kultury	31
4) Vývoj wielbarské a przeworské kultury do poloviny 3. století	47
5) Gótské vpády ve 3. století	51
6) Jantarové obchodní stezky spojující Pobaltí s Dunajem a Černým mořem	56
7) Germánské knížecí hroby doby římské	77
8) Nálezy černjachovského skla	89
9) Počátek hunské invaze: krize v letech 376-380	109
10) Valy v Moldávii a <i>Limes Transalutanus</i>	111
11) Postup Hunů do nitra Evropy: krize v letech 405-408	115
12) Naleziště černjachovské kultury - fáze D	128
13) Bohaté pohřby hunského období ve středním Podunají	131
14) Gótská tažení na Balkáně v letech 377-382	141
15) Alarichova a Athaulfova tažení	147
16) Panonští a thráctí Gótové na Balkáně (476-484)	163
17) Eurichovy výboje	196
18) Řadová pohřebiště ve vizigótském Španělsku	211
19) Sídla ariánských biskupství	216
20) Italská pohřebiště ostrogótského rázu v Itálii	243
21) První fáze gótských válek (537-540)	270
22) Fyzická mapa Pyrenejského poloostrova	283
23) Leovigildova tažení	285

- 208, 312
 fáze Wielbark-Lubowidz 30,
 33, 78, 86, 94
 fáze Wielbark-Cecele 30, 45, 78
 kamenné kruhy 35, 36, 78
 osady 86
 šíření 30-31
 vliv na černjachovskou
 kulturu 31-34, 98
 zemědělství 86
 ženský oděv 57, 98
 Wijster, sídliště, 87
 Wolfram, H. 303, 304
 Worms 114
 Zagajkany, sídliště 87
 Zaragoza 195
- Zaragozská kronika* 206, 209
Zázraky sv. Demetria 101
 zbraně 55, 56, 76
 depoty 55, 76
 Zenon, východořímský císař 160,
 162, 164, 165, 166, 167, 168,
 169, 170, 171, 173, 176, 221,
 222, 223, 225, 232, 307, 319
 poměr ke Gótům 164-169,
 222
 Zlatý roh 169
 Zorita de los Canes 296
 Zosimos, byzantský dějepisec 153
 Železná vrata 49
Životy otců z Méridy 286

OBSAH

Předmluva	5
Gótský problém	9
Chápání identity	11
PRVNÍ ČÁST / Pátrání po Gótech	
I. Od Baltu k Černému moři	21
Původ Gótů	21
Řím a Gótové (100-300 n. l.)	40
Charakter expanze	52
II. Království 4. století	61
Království a politika	61
Gótové v germánské revoluci	73
Modely etnicity	94
DRUHÁ ČÁST / Gótové, Hunové a Římané	
III. Hunská revoluce	107
Gótové v době „hunské bouře“	107
Gótové pod hunskou nadvládou	118
Konec Hunů	132
IV. Gótové a Římané: Přeměna gótského světa	138
Utváření Vizigótů (asi 376-418)	138
Vznik a vývoj Ostrogótů (asi 450-484)	157
V. Transformace Gótů (376-484)	172
Velké skupiny	172

GÓTOVÉ

Národy a vojska	174
Etnicita	180
TŘETÍ ČÁST / Gótská království	
VI. První gótský nástupnický stát	187
Utváření království	187
Gótské království	201
VII. Ostrogótská Itálie: Království a impérium	
Cesta do Ravenny	221
Theodorich Augustus?	226
Král Gótů	240
Rozsah neúspěchu	254
VIII. Krize v 6. století a následný vývoj	
Zničení ostrogótské Itálie	264
Nová podoba Gótů: Vizigóti ve Španělsku	281
IX. Symboly, mechanismy a kontinuita	
„Rozšíření“ gótské identity	302
Síla gótské identity	306
Symboly a mechanismy	311
Poznámky	323
Chronologický přehled	355
Prameny	362
Bibliografie	373
Seznam zkratek	382
Seznam map	383
Rejstřík	384

GÓTOVÉ

Peter Heather

Z anglického originálu
The Goths

vydaného v edici The Peoples of Europe
nakladatelstvím Blackwell, Oxford / Cambridge (Mass.) 1996
přeložili Lubomír Košnar, Jiří Ohlídál a Petr Prokeš
Grafická úprava knihy podle návrhu Libora Batrly
Na obálce použita fotografie kříže z Guarrazarského pokladu

V roce 2002 vydalo NLN, s. r. o.,
Nakladatelství Lidové noviny,

Jana Masaryka 56, 120 00 Praha 2

Odpovědný redaktor Jiří Ohlídál

Sazba a reprodukce NLN, s. r. o.

Vytiskla S-TISK Vimperk, s. r. o.

Doporučená cena včetně DPH 295,- Kč

